

CULTURE:

MATICHONBOOK

THE STORY OF US,
FROM CAVE ART TO K-POP

ประวัติศาสตร์ “ครีเอทีฟ”
ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์

MARTIN PUCHNER

คุณากร วาณิชยวิรุฬห์ แปล

สำรวจการเดินทางของ
วัฒนธรรมตั้งแต่ยุคศิลปะถ้ำ
ถึงกระแสฮิปโปป๊อปปัจจุบัน

CULTURE
The Story of Us,
from Cave Art
to K-Pop

ประวัติศาสตร์ "ครีเอทีฟ"
ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์

CULTURE

The Story of Us, from Cave Art to K-Pop

ประวัติศาสตร์ "ครีเอทีฟ" ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์

มาร์ติน พุชเนอร์ เขียน
คุณากร วาณิชวิรุฬห์ แปล

กรุงเทพมหานคร สำนักพิมพ์มติชน 2568

CULTURE ประวัติศาสตร์ “ครีเอทีฟ” ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์

• คุณากร วาณิชยวิรุฬห์ แปล

Copyright © 2023 by Martin Puchner

Published by arrangement with Calligraph LLC, through The Grayhawk Agency Ltd.

Thai language copyright © 2025 by Matchon Publishing House

พิมพ์ครั้งแรก : ตุลาคม 2568

ราคา 520 บาท

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของสำนักหอสมุดแห่งชาติ

พูชนอร์, มาร์ติน. CULTURE ประวัติศาสตร์ “ครีเอทีฟ” ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์.

กรุงเทพฯ : มติชน, 2568. 496 หน้า.

1. ประวัติศาสตร์โลก. 2. คุณากร วาณิชยวิรุฬห์, ผู้แปล. I. ชื่อเรื่อง.

909

ISBN 978-974-02-1972-9

สำนักพิมพ์มติชน | www.matchonbook.com

ที่ปรึกษาสำนักพิมพ์ : อารักษ์ คคะนาท, สุพจน์ แจ่มเร็ว, จุริตน์ ทิมวัฒน์

ผู้อำนวยการสำนักพิมพ์ : มณฑล ประภากรเกียรติ

รองผู้จัดการสำนักพิมพ์ : ประภาพร ประเสริฐโสภาก, หทัยชนก ชิวโมกษ์ • บรรณาธิการอาวุโส : สุกชัย สุชาติสุธาธรรม

บรรณาธิการบริหาร : ปกรณ์เกียรติ ดีโรจนวานิช • บรรณาธิการเล่ม : วรัญญา บุรณาภาญจน์

เจ้าหน้าที่ธุรกิจต่างประเทศและลิขสิทธิ์ : โชษิตา พานิชสวัสดิ์ • พิสูจน์อักษร : เมตตา จันทร์หอม

กราฟิกเลย์เอาต์ : อรอนงค์ อินทรอุดม • ศิลปกรรม : ชรินทร์น ทองจันทร์ • ออกแบบปก : ประภาพร ประเสริฐโสภาก

ประชาสัมพันธ์และการตลาด : ปรางค์ทิพย์ พงศ์เจตน์พงศ์, ณัชชา เชี่ยวกุล, โบนิสา ศรีสิงห์, อรจิรา ว่องรัตนไพศาล

จัดทำโดย : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 1235

พิมพ์ที่ : โรงพิมพ์มติชน 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ 1 เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2000, 2108

จัดจำหน่ายโดย : บริษัทงานดี จำกัด (ในเครือมติชน) 12 ถนนเทศบาลนฤมาล ประชานิเวศน์ 1

เขตจตุจักร กรุงเทพฯ 10900 โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3350-3360

Matchon Publishing House a division of Matchon Public Co., Ltd.

12 Tethsabannaruean Rd., Prachanivate 1, Chatuchak, Bangkok 10900 Thailand

 matchonbook @matchonbook

 @matchonbook @matchonbooks matchonbook

ในกรณีที่หนังสือมีข้อผิดพลาดจากการพิมพ์ เช่น หน้าขาดหาย หน้าซ้ำ หน้าสลับ เข้าเล่มกลับหัว

กรุณาติดต่อมาที่ email: matchonbook.sales@gmail.com หรือ inbox matchonbook เพื่อขอเปลี่ยนเล่มใหม่

สั่งซื้อหนังสือจำนวนมากในราคาพิเศษ ติดต่อที่ บริษัทงานดี จำกัด โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 3353

ฝ่าย MATCHON PREMIUM PRINT : บริษัทมติชน จำกัด (มหาชน) รับผิดชอบสั่งพิมพ์ทุกประเภท

โทรศัพท์ 0-2580-0021 ต่อ 2419, 2424 email: print.matchon@gmail.com Matchon Premium Print

สารบัญ

คำนำสำนักพิมพ์		7
คำนำผู้แปล		9
คำนำ วัฒนธรรมทำงานอย่างไร		11
บทนำ	ลึกเข้าไปในถ้ำไซเวต์เมื่อ 35,000 ปีก่อนคริสตกาล	17
บทที่ 1	ราชินีเนเฟอร์ติติและเทพเจ้าผู้ปราศจากใบหน้า	33
บทที่ 2	เพลโตผู้เฒ่าบทโศกนาฏกรรมและประติษฐ์ ประวัติศาสตร์ทางเลือกขึ้นมา	61
บทที่ 3	พระเจ้าอโศก ผู้ส่งสารไปยังอนาคต	79
บทที่ 4	เทพีจากเอเชียใต้ในนครปอมเปอี	103
บทที่ 5	ผู้แสวงบุญชาวพุทธผู้ออกตามหาร่องรอยโบราณ	127
บทที่ 6	บันทึกกอนูทินข้างหมอนและอันตรายบางประการ ของการทูตวัฒนธรรม	151
บทที่ 7	เมื่อกรุงแบกแดดแตกกลายเป็นคลังแห่งปัญญา	175
บทที่ 8	ราชินีแห่งเอธิโอเปียผู้ต้อนรับหีบพันธสัญญา	199
บทที่ 9	นักบวชเร้นลับชาวคริสต์กับการฟื้นฟูศิลปวิทยาการ ทั้งสามระลอกในยุโรป	221

บทที่ 10	นครหลวงของแอซเท็กเผชิญกับศัตรู และผู้ชื่นชมชาวยุโรป	253
บทที่ 11	นักเดินเรือชาวยุโรปผู้เขียนมหากาพย์ระดับโลก	281
บทที่ 12	ยุคกระแสน้ำเรื่องปัญญาในแซ็ง-โดแม็งก์ และในซาลงของปารีส	309
บทที่ 13	จอร์จ เอลิออต ผู้เผยแพร่ศาสตร์แห่งอดีต	337
บทที่ 14	คลื่นญี่ปุ่นถาโถมไปทั่วโลก	363
บทที่ 15	บทละครแห่งอิสราเอลของไนจีเรีย	389
บทส่งท้าย	ในปี ค.ศ. 2114 จะยังมีห้องสมุดอยู่ไหม?	417
กิตติกรรมประกาศ		440
บันทึกท้ายเล่ม		446
ภาพประกอบ		487

คำนำสำนักพิมพ์

นับตั้งแต่อดีต มนุษย์มีวิถีชีวิต ความเชื่อ หรือค่านิยมที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันอย่างน่าประหลาด แม้ว่ากลุ่มดังกล่าวจะอยู่ห่างไกลกันคนละซีกโลกและดูไม่ข้องเกี่ยวกับเลยก็ตาม สิ่งที่เหมือนหรือคล้ายคลึงกันนี้เองคือสิ่งที่เราเรียกกันว่า “วัฒนธรรม”

แต่อะไรคือ “วัฒนธรรม” สิ่งนี้มีความเป็นมาอย่างไร แล้วมันทำงานอย่างไรกันแน่

CULTURE ประวัติศาสตร์ “ครีเอทีฟ” ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์ จะพาผู้อ่านเข้าไปสำรวจพลวัตของวัฒนธรรมในหลากหลายรูปแบบที่เกิดขึ้นในโลก ทั้งการผสมผสาน เรียนรู้จากความผิดพลาด และหยิบยืมวัฒนธรรมที่นำไปสู่การสร้างสรรค์ใหม่ในบริบทที่แตกต่าง ผ่านกรณีศึกษาจากทั่วทุกมุมโลก ตั้งแต่ถ้าไซเวต์ในฝรั่งเศส ตำนานพระเจ้าอโศกกับเสาศิลาที่กระจัดกระจายอยู่ตามอนุทวีปอินเดีย คลังแห่งปัญญาในกรุงแบกแดด ภาพผลงานญี่ปุ่นอย่างคลีนยักษ์นอกฝั่งคานากาวะ ไปจนถึงกระแสความนิยมในเกาหลี โดยเชื่อมโยงทุกกรณีศึกษาผ่านแนวคิดที่ว่า วัฒนธรรมคือการแลกเปลี่ยน ดัดแปลง และต่อยอดอย่างต่อเนื่อง การศึกษาและเข้าใจวัฒนธรรมจึงไม่ได้เป็นเพียงการส่งต่อวิถีดั้งเดิมจากรุ่น

สู่รุ่นเท่านั้น แต่เป็นเรื่องของการเก็บรักษาความสูญหาย และการกู้คืนของความรู้และศิลปะที่เคยถูกกลืนเลือนไปในตัว ไม่ว่าจะเป็นของวัฒนธรรมในพื้นที่ หรือเป็นของต่างวัฒนธรรม

กล่าวคือ วัฒนธรรมไม่ใช่ทรัพย์สินของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เป็นผลลัพธ์จากการปฏิสัมพันธ์อันหลากหลายโดยไม่จำกัดเพียงพรมแดนทางกาลเวลาและพื้นที่จริง สะท้อนให้เห็นความซับซ้อนและความงดงามของการสร้างสรรค์ของมนุษย์ ซึ่งมักเกิดจากการหยิบยืมและการประยุกต์ใช้สิ่งที่มีอยู่แล้วให้เกิดความหมายใหม่ มนุษย์พยายามสร้างความหมายให้กับตนเองด้วยการเรียนรู้และปรับตัวตามสถานการณ์และบริบทที่แตกต่างกัน การสำรวจนี้จะช่วยให้เราเห็นคุณค่าในความหลากหลายของวัฒนธรรมและการสร้างสรรค์ที่เกิดขึ้นในโลกของเราอย่างแท้จริง

สำนักพิมพ์มติชนจึงขอเชิญชวนให้ผู้อ่านเปิดใจและร่วมสำรวจการเดินทางอันน่าตื่นตาตื่นใจนี้ เพื่อเข้าใจถึงความสำคัญของวัฒนธรรมที่มีต่อการดำรงอยู่ของมนุษยชาติ และให้หนังสือเล่มนี้พาทุกท่านไปเรียนรู้ประวัติศาสตร์อันน่าตื่นตาตื่นใจของ “วัฒนธรรม”

สำนักพิมพ์มติชน

คำนำผู้แปล

วัฒนธรรม ประวัติศาสตร์การสร้างสรรค์ของมนุษยชาติ จากศิลปะ
ถ้ำถึงเคป็อป

ในฐานะนัก(เรียน)ประวัติศาสตร์ที่สนใจเรื่องอารยธรรมโลกและ
หวังจะเข้าใจพัฒนาการของสังคมมนุษย์ในภาพใหญ่ ผมจำได้แม่นว่า
ตอนที่เห็น *CULTURE: The Story of Us from Cave Art to K-POP*
ของมาร์ติน พุชเนอร์ ในร้านหนังสือกลางกรุงเมื่อ 3 ปีที่แล้ว ผมรีบหยิบ
หนังสือเล่มนี้มาอ่านคำโปรยบนปกหลังแล้วพลิกดูสารบัญแบบผ่านๆ
ก่อนจะตัดสินใจเชื่อมั่นกลับไปอ่านทันที เพราะถึงเราจะมีหนังสือประวัติ-
ศาสตร์โลกที่ไล่เรียงเหตุการณ์ตามยุคสมัยให้เลือกอ่านมากมาย และ
มีหนังสือว่าด้วยวัฒนธรรมของแต่ละสังคม ไม่ว่าจะเป็นวัฒนธรรมจีน
วัฒนธรรมฝรั่ง หรือวัฒนธรรมอินเดียอยู่หลายเล่ม แต่โอกาสที่จะมาพบ
กับหนังสือซึ่งฉายภาพประวัติศาสตร์วัฒนธรรมหมื่นปีของมนุษย์ในส่วน
ต่างๆ ของโลก และเขียนโดยผู้เชี่ยวชาญระดับศาสตราจารย์ประจำมหา-
วิทยาลัยฮาร์วาร์ด แต่กลับมีลีลาการเขียนไม่รุ่มร่ามจำเจจนเป็นวิชาการ
เกินไปนั้น นับว่ายากเย็นราวกับงมเข็มในมหาสมุทร นอกจากนี้ ผมยัง
เคยประทับใจกับแนวคิดที่มาร์ติน พุชเนอร์ เสนอเอาไว้ในหนังสือ *The*

Written World: The power of stories to shape people, history, and civilization ที่ออกมาตั้งแต่ปี ค.ศ. 2017 จึงมั่นใจได้ทันทีว่า หนังสือเล่มล่าสุดของเขาจะช่วยเปิดโลกให้ผมมองเห็นสิ่งต่างๆ ในมุมใหม่อีกเป็นแน่

แล้วก็เป้นดังคาด...ผมอ่าน *CULTURE* อย่างดื่มด่ำ โดยเฟลิตเฟลินไปกับกรณีศึกษาอันหลากหลาย นับตั้งแต่เรื่องประติมากรรมปริศนาในนครปอมเปอีที่ถูกกลบฝังมาตั้งแต่เกือบ 2,000 ปีที่แล้ว การที่เพลโตสร้างประวัติศาสตร์กรีกจากการอ้างคำบอกเล่าเรื่องแอตแลนติส ความมหัศจรรย์ของการรวบรวมสรรพความรู้ในกรุงแบกแดด นัยยะของภาพพิมพ์รูปแรดของด็อเรอร์ ความแหวกชนบของภาพคลื่นใหญ่นอกฝั่งคานากาวะของปรมาจารย์โฮคุไซ และเหตุไฉนวรรณกรรมแห่งชาติของโปรตุเกสจึงเลือกมหากาพย์สมัยโรมันเป็นต้นแบบ หนังสือที่น่าทึ่งเล่มนี้จะทำให้ผู้อ่านตระหนักว่าบุคคลในหน้าประวัติศาสตร์ที่เราคุ้นชื่อ ไม่ว่าจะเป็นอริสโตเติล พระถังซัมจั๋ง ราชนินีเนเฟอร์ติติ หรืออวิเซนนา รวมถึงบุคคลในยุคร่วมสมัยอย่างโวล โซยีนกา และวีแห่งวงเคป๊อป BTS มีบทบาทในประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของมนุษยชาติอย่างไร หนังสือที่มีขอบเขตเนื้อหากว้างขวางแต่ก็แทรกด้วยการวิเคราะห์เจาะลึกในประเด็นเฉพาะเล่มนี้ เปิดโอกาสให้ผู้อ่านแต่ละคนสามารถอ่านมันจากแง่มุมต่างๆ กัน และช่วยจุดประกายประเด็นสนทนาใหม่ๆ โดยเฉพาะความเกี่ยวข้องระหว่างสิ่งที่ดูห่างไกลเหลือเกินแต่กลับสัมพันธ์และส่งอิทธิพลกันอย่างลึกซึ้ง

ในฐานะผู้แปล ผมหวังว่าการปรากฏของหนังสือ *CULTURE ประวัติศาสตร์ "ศรีเอทึฟ"* ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์ ฉบับภาษาไทยจะช่วยนำเสนอเรื่องราวของวัฒนธรรมในมุมที่แตกต่างออกไป แทนที่จะมัวสนใจว่าวัฒนธรรมแต่ละอย่างเป็นของชนชาติไหนและประเทศใดคิดค้นขึ้นมันขึ้นมาก่อนประเทศอื่น ด้วยเนื้อหาภายในเล่มชี้ให้เห็นอย่างชัดเจน

ว่า วัฒนธรรมของมนุษย์กลุ่มต่างๆ ไม่ได้เกิดจากการคิดค้นโดยกลุ่มคนหรือชนชาติใดชนชาติหนึ่งตามลำพัง แต่กลับเป็นผลลัพธ์จากการที่ผู้คนอันหลากหลายมีการติดต่อเชื่อมโยงถึงกัน จนมีการส่งต่อแนวคิด ความหมาย และเกิดการหยิบยืมวัฒนธรรมซึ่งกันและกันอย่างไม่รู้จบ แม้แต่การถกเถียงกันว่าวัฒนธรรมของชนชาติหนึ่งไปลอกแบบหรือเอาอย่างจากชนชาติไหนมาหรือไม่ ก็ไม่ได้มีความหมายเท่าไรนัก ในเมื่อไม่มีวัฒนธรรมใดจะดำรงสถานะอันบริสุทธิ์และปราศจากอิทธิพลหรือการหยิบยืมจากวัฒนธรรมอื่นๆ ได้โดยสมบูรณ์ ตัวอย่างมากมายที่มาร์ติน พุกเนอร์ คัดสรรมานำเสนอในหนังสือเล่มนี้จะช่วยตอกย้ำว่าวัฒนธรรมของมนุษย์นั้นเฟื่องฟูบนการแลกเปลี่ยน หยิบยืม การเลียนแบบ แม้แต่การตีความหรือการสื่อสารที่ผิดพลาดก็อาจช่วยสนับสนุนพัฒนาการของวัฒนธรรมได้อย่างคาดไม่ถึง

วัฒนธรรมนั้นควรถูกให้คุณค่าในฐานะสมบัติร่วมกันของมวลมนุษยชาติ และในฐานะองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยเติมเต็มความเป็นมนุษย์ในตัวเรา แม้เราต่างเป็นเพียงผู้มาทีหลังในทางวัฒนธรรมด้วยกันทั้งสิ้น แต่พันธกิจหนึ่งซึ่งเราไม่อาจละเลยได้คือ การถ่ายทอดวัฒนธรรมที่เราสืบมาให้กับคนรุ่นต่อไป

ขอขอบคุณสำนักพิมพ์มติชนที่เล็งเห็นคุณค่าของหนังสือประวัติศาสตร์วัฒนธรรมโลกเล่มนี้ ขอขอบคุณทีมบรรณาธิการที่ช่วยตรวจสอบข้อเฉพาะในภาษาต่างๆ ซึ่งมีอยู่มากมาย และทำให้ต้นฉบับสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

คุณากร วาณิชยวิรุฬห์

คำนำ

วัฒนธรรมทำงานอย่างไร

มีมุมมองหนึ่งอธิบายเรื่องวัฒนธรรมไว้ว่า โลกเป็นที่อยู่อาศัยของมนุษย์หลากหลายกลุ่ม โดยที่แต่ละกลุ่มต่างยึดโยงกันผ่านวิถีปฏิบัติร่วมกันที่เรียกว่าวัฒนธรรม วัฒนธรรมเหล่านี้ต่างมีธรรมเนียมและศิลปะเฉพาะตัวและเป็นของผู้ที่เกิดในวัฒนธรรมนั้นๆ แต่ละวัฒนธรรมย่อมได้รับการปกป้องให้พ้นจากการแทรกแซงจากภายนอก มุมมองนี้ตั้งบนสมมติฐานว่า วัฒนธรรมเป็นกรรมสิทธิ์รูปแบบหนึ่งของผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่กับมัน ข้อดีประการหนึ่งของสมมติฐานนี้คือ การส่งเสริมให้ผู้คนเห็นคุณค่าและหวงแหนมรดกทางวัฒนธรรมของตนเอง ทั้งยังมอบเครื่องมือในการปกป้องวัฒนธรรมเหล่านั้นด้วย ดังที่เห็นได้จากกรณีที่พักพิภักษ์หลายแห่งถูกกดดันให้ส่งคืนข้าวของซึ่งได้มาในสภาวะการอันน่ากังขาแก่เจ้าของอันชอบธรรม สมมติฐานที่ว่าวัฒนธรรมเป็นกรรมสิทธิ์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเช่นนี้กลับมีคนเห็นด้วยอย่างกว้างขวางกว่าที่คิด ตั้งแต่พวกชาติภูมินิยม (Nativist) ที่ผูกพันอย่างลึกซึ้งกับประเพณีประจำชาติของพวกเขา ตลอดจนผู้ที่หวังจะหยุดยั้งการฉกฉวยทางวัฒนธรรมด้วยการประกาศว่าสินทรัพย์ทางวัฒนธรรมของคนกลุ่มหนึ่งเป็นสิ่งที่ต้องห้ามสำหรับคนภายนอก

มุมมองเกี่ยวกับวัฒนธรรมอีกแบบหนึ่งปฏิเสธความคิดที่ว่าวัฒนธรรมเป็นกรรมสิทธิ์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งเท่านั้น มุมมองนี้เห็นได้ชัดเจนจากเรื่องราวของเสวียนจ่าง (Xuánzàng) หรือพระถังซำจั๋ง นักเดินทางชาวจีนผู้ไปเยือนอินเดียและนำคัมภีร์ทางพุทธศาสนากลับมา แนวคิดนี้ยังได้รับการยอมรับโดยบรรดาปราชญ์ชาวอาหรับและเปอร์เซีย ผู้แปลงานปรัชญาของกรีก ตลอดจนสะท้อนอยู่ในวิถีปฏิบัติของเหล่าอาลักษณ์ ครู และศิลปินอีกนับไม่ถ้วนที่ค้นพบแรงบันดาลใจจากแดนไกลเกินเขตวัฒนธรรมพื้นถิ่นตน ในช่วงเวลาของเรา มุมมองแบบหลังนี้ยังถูกสนับสนุนโดยโวล โซยinka (Wole Soyinka) และศิลปินคนอื่นๆ ซึ่งสร้างสรรค์ผลงานในช่วงหลังยุคล่าอาณานิคมของชาวยุโรป

บุคคลเหล่านี้มองว่า วัฒนธรรมไม่ได้สร้างขึ้นจากทรัพยากรของชุมชนใดชุมชนหนึ่งเท่านั้น แต่มันคือผลลัพธ์จากการปฏิสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอื่นๆ ด้วย วัฒนธรรมไม่ได้หล่อหลอมจากประสบการณ์ชีวิตของแต่ละปัจเจกบุคคลเพียงอย่างเดียว แต่ยังมาจากการหิบบัณฑิตรูปแบบและแนวคิดจากที่อื่นมาใช้ด้วย เพื่อช่วยให้แต่ละปัจเจกบุคคลเข้าใจและถ่ายทอดประสบการณ์ของพวกเขาในแนวทางใหม่ได้ หากมองผ่านเลนส์ที่เชื่อว่าวัฒนธรรมคือทรัพย์สินเฉพาะกลุ่ม บุคคลเหล่านี้อาจดูเหมือนเป็นผู้บุกรุก พวกฉวยโอกาส หรือแม้แต่หัวขโมย ทว่าพวกเขาล้วนทำงานด้วยความถ่อมตนและทุ่มเท ด้วยตระหนักดีโดยสัญชาตญาณว่า วัฒนธรรมนั้นจะงอกงามได้โดยผ่านการไหลเวียนทางวัฒนธรรม พวกเขารู้ดีว่า ความเข้าใจอย่างคลาดเคลื่อนที่มองว่าวัฒนธรรมเป็นทรัพย์สินและกรรมสิทธิ์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งนั้นย่อมสร้างเพดานและข้อจำกัดที่นำไปสู่ความตึงตันในวิถีการแสดงออก

หนังสือเล่มนี้ไม่ได้เขียนขึ้นเพื่อสรรเสริญงานประพันธ์อันยิ่งใหญ่ ไม่ใช้การแก้ต่างให้กรอบคิดแบบตะวันตกแต่อย่างใด มุมมองเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่ปรากฏออกมาในหนังสือเล่มนี้คงจะอยู่เหิงกว่านั้นและผมเอง

ก็คิดว่ามันเป็นมุมมองที่น่าสนใจอย่างมาก มุมมองจากอิทธิพลจากแดนไกล
ทั่วทุกสารทิศที่ได้มาบรรจบกันผ่านการติดต่อจากนวัตกรรมอันขับเคลื่อน
โดยจารีตที่แตกเป็นเสี่ยงแล้วถูกร้อยเรียงเข้าด้วยกันผ่านเศษซากที่เก็บ
กู้มาได้ ตัวบุคคลซึ่งเชิดชมมุมมองเช่นนี้มักไม่เป็นที่นับหน้าถือตา บางคน
ยังไม่เป็นที่รับรู้ทั่วกันนอกเหนือไปจากในหมู่ผู้เชี่ยวชาญจำนวนหยิบมือ
แม้จนบัดนี้ ผมเองก็ไม่คุ้นหูชื่อของหลายคนมาก่อน จนกระทั่งผมเริ่มต้น
มองออกไปไกลกว่ากรอบกระแสนหลัก และปล่อยให้บรรดาตัวเอกของ
หนังสือเล่มนี้นำทางผมไปตามเส้นทางสายเปลี่ยวและตรอกซอกซอยอัน
ลับตา สิ่งที่ผมได้เรียนรู้จากพวกเขา คือ ถ้าเราอยากจำกัดการท่องเที่ยว
แบบชุดรีด หลักเลี่ยงการใช้วัฒนธรรมอื่นโดยปราศจากความเคารพ และ
ปกป้องชนบทร่มเยือกที่กำลังถูกคุกคาม เราจำเป็นต้องค้นหาถ้อยคำสำนวน
ใหม่เหนือไปจากคำว่าทรัพย์สินและความเป็นเจ้าของ แต่เป็นถ้อยคำที่
สอดคล้องกับวิถีที่วัฒนธรรมดำเนินไปจริงๆ

เรื่องราวฉบับใหม่ของวัฒนธรรมค่อยๆ ปรากฏขึ้นผ่านฝีมือของ
เหล่านักสร้างสรรค์ มันคือเรื่องราวของการเชื่อมโยงกันข้ามพรมปราการ
ด้านสถานที่และเวลา เรื่องของสายสัมพันธ์และอิทธิพลซ่อนเร้นที่คาด
ไม่ถึง มันไม่ใช่เรื่องราวที่งดงามเสมอไป และก็ไม่ควรถูกเล่าให้เป็นเช่นนั้น
แต่นี่คือเรื่องราวฉบับเดียวที่พวกเรามีอยู่ นี่คือประวัติศาสตร์ของ
มนุษยชาติในฐานะเผ่าพันธุ์ผู้ผลิตสร้างวัฒนธรรม เรื่องราวของพวกเรา
ทุกคน

CULTURE
The Story of Us,
from Cave Art
to K-Pop

ประวัติศาสตร์ "ครีเอทีฟ"
ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์

บทนำ

ลึกลงไปในถ้ำไซเวต์ เมื่อ 35,000 ปีก่อนคริสตกาล

เนิ่นนานก่อนหน้ามนุษย์ชาติจะถือกำเนิดขึ้นบนโลก ถ้ำไซเวต์ทางตอนใต้ของฝรั่งเศสเคยเต็มไปด้วยน้ำท่วมขัง เมื่อเวลาล่วงผ่านไป กระแสน้ำได้กัดเซาะหินปูนที่เปราะบางจนเกิดเป็นร่องธารลึก แล้วจึงไหลระบายออกไปจนหมดทิ้งไว้เพียงโพรงถ้ำขนาดใหญ่ตั้งอยู่สูงเหนือแม่น้ำอาร์เดซ ซึ่งเริ่มดึงดูดผู้มาเยือนในกาลต่อมา

ตลอดหลายพันปี หมี่หลายครอบครัวต่างหลบเข้าไปจำศีลในโพรงลึก ครั้นหมี่หายออกไป หม่าปาก็ผ่านเข้ามาและจากไป คราวหนึ่งมีแพะภูเขาเดินลึกลงไปในส่วนที่มีมืดมิดของถ้ำ มันกระโดดลงไปในกระแทกตกลงมาอย่างแรง ก่อนที่จะไถลลงไปในโพรงแคบๆ เจ้าแพะภูเขาตื่นตระหนกเมื่อพบว่าตัวเองติดอยู่ในทางตัน มันรีบย้อนกลับไปทางเดิมจนหลุดออกมาได้ แล้วจึงหมุนตัวกลับ ก่อนจะหยุดนิ่งลงในที่มืด

เมื่อบรรดาหมี่ หม่าป้า และแพะภูเขาพากันละทิ้งถ้ำไปอย่างถาวร มนุษย์จึงกล้าเข้าไปภายในถ้ำเป็นครั้งแรก พวกเขานำคบเพลิงส่องแสงอาบให้เห็นเครือข่ายของห้องต่างๆ ภายในถ้ำที่มีพื้นเรียบเสมอกันอย่างน่าประหลาด ทั้งยังมีเสาหินรูปทรงแปลกตาที่งอกลงมาจากเพดานหรือ

ผุดขึ้นจากพื้นดินซึ่งเกิดจากน้ำที่หยดสะสมต่อเนื่องนับพันปี แสงสว่าง
วูบไหวของคบเพลิงยังเผยให้เห็นร่องรอยที่ผู้อยู่อาศัยในถ้ำก่อนหน้านั้น
ทิ้งเอาไว้ ในฐานะนักเก็บของป่าและนักล่าสัตว์ บรรดาผู้ถือคบเพลิงต่าง
ก็เชี่ยวชาญการสะกดรอยสัตว์เป็นอย่างดี ไม่ว่าจะเป็นหลุมที่ยุบลงจาก
การนอนของหมีตัวโตเต็มวัยหนัก 800 ปอนด์ และรอยกรงเล็บแหลมคม
ของพวกมันที่ขีดข่วนอยู่ตามผนัง หมาป่าเองก็ได้ทิ้งร่องรอยไว้เช่นกัน
และการผจญภัยอันอัปโชคของเจ้าแพะภูเขาที่ถูกบันทึกลงไว้ทีละย่างก้าวบน
พื้นดินเหนียวนุ่มของถ้ำ

มนุษย์ไม่เพียงแต่อ่านร่องรอยสัตว์ได้เท่านั้นแต่ยังฝากร่องรอยของ
ตนเองเอาไว้ด้วย นี่คือการเริ่มต้นกระบวนการอันยาวนานในการเปลี่ยนถ้ำ
ให้เป็นสภาพแวดล้อมใหม่ บางคราวพวกเขาก็ทำแบบเดียวกับที่เจ้าหมี
เคยทำไว้ นั่นคือการขีดข่วนผนังถ้ำซึ่งเป็นหินปูนที่ผุกร่อน แล้วจึงเคลือบ
ด้วยชั้นดินเหนียวบางๆ ก่อนจะสร้างร่องรอยรูปบุคคลและฉากต่างๆ โดย
อาศัยนิ้วมือหรือเครื่องมือง่ายๆ พวกเขาวาดเส้นโครงร่างของหมี หมาป่า
และแพะภูเขา ราวกับจะให้เกียรติผู้ที่เคยพำนักในถ้ำมาก่อน ไม่เพียงแค่นั้น
พวกเขายังเสกสรรรูปสัตว์อื่นอีกด้วย ไม่ว่าจะเป็นเสือดำ สิงโต แมม-
มอธ วัวป่า กวางเรนเดียร์ และแรด ทั้งแบบลำพังตัวเดียวหรือรวมตัวกัน
เป็นฝูงขณะหลบหนีนักล่าผู้หิวโหยที่ไล่กดมา

นอกเหนือจากภาพแกะสลักแล้ว มนุษย์ยังนำถ้ำถ่านจากกองไฟ
ที่มอดแล้วมาใช้วาดภาพสัตว์และฉากที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น บางครั้งก็เอาดิน
เหนียวผสมขี้เถ้ามาทาถมเติมลงในเส้นโครงร่าง เนื่องจากผนังถ้ำไม่ได้
เรียบกริบ ศิลปินจึงหยิบพื้นผิวที่โป่งนูนของผนังถ้ำมาเป็นส่วนหนึ่งของ
งาน ทำให้ผู้ชมประหลาดใจกับภาพฝูงม้าที่ผุดขึ้นมาราวกับทะยานออก
มาจากมุมถ้ำ ศิลปินบางคนพัฒนาฝีมือขึ้นจากองค์ประกอบภาพเพียง
แบบเดียว จนกระทั่งวาดปากสิงโตหรือแผงคอม้าได้แม่นยำยิ่งขึ้น พวกเขา
จัดวางภาพเหล่านี้ไว้ตามท่าเลสำคัญรอบถ้ำ โดยมากภาพอยู่สูงขึ้นไป

บนผนังถ้ำเพื่อสร้างความตื่นตาแก่มนุษย์ที่ถือคบไฟซึ่งจะค่อยๆ มองเห็นภาพเหล่านี้ทีละภาพ ขณะที่พวกเขาเคลื่อนผ่านพื้นที่แสงสลัวนี้

ต่างจากพวกหมี มนุษย์ไม่เคยพักอาศัยภายในถ้ำเหล่านี้ (ไม่พบว่า มีกองไฟกองใดที่มีซากกระดูกสัตว์หรือร่องรอยของการปรุงอาหารเลย) พวกเขาถือคบไฟขึ้นเพียงเพื่อให้แสงสว่างภายในถ้ำ และเพื่อผลิตผงถ่านสำหรับการวาดภาพตกแต่งผนังถ้ำเท่านั้น มนุษย์โบราณเริ่มสร้างสรรค์ผลงานเหล่านี้ตั้งแต่ 37,000 กว่าปีก่อน และยังคงดำเนินการต่อเนื่องมาอีกหลายพันปี ภายใต้ความเข้าใจร่วมกันในการวาดภาพสัตว์แต่ละชนิด ไม่ว่าจะเป็น แรด แพะภูเขา หรือแมมมอธ

ต่อมา เมื่อ 34,000 ปีที่แล้ว ส่วนหนึ่งของไหล่เขาพังถล่มลงมา ปิดปากถ้ำ สำหรับเหล่าศิลปินซึ่งไม่มีใครอยู่ในถ้ำขณะเกิดเหตุ นี่คือหายนะที่ปิดกั้นพวกเขาออกจากผลงานซึ่งสืบสานกันมาหลายชั่วอายุคน ทว่า นี่นับเป็นความโชคดีสำหรับเรา เพราะเหตุการณ์ดังกล่าวช่วยรักษาสภาพภายในถ้ำแห่งนี้จากสัตว์และมนุษย์รุ่นต่อๆ มาซึ่งอาจเข้าไปตัดแปลงหรือทำลายถ้ำแห่งนี้จากการใช้งานในสมัยหลัง

ถ้ำโฆเวต์แสดงให้เห็นพลวัตสำคัญของวัฒนธรรมที่ดำเนินไป เดิมทีแล้วมนุษย์อาจได้แรงบันดาลใจที่จะฝากผลงานของตัวเองลงบนผนังถ้ำจากรอยขีดข่วนของหมีโดยบังเอิญ แต่พอนานเข้า พวกเขาก็เปลี่ยนร่องรอยเหล่านี้เป็นงานศิลปะอย่างตั้งใจ และส่งผ่านมันจากรุ่นสู่รุ่นต่อเนื่องไปอย่างน่าทึ่ง นี่เองคือความแตกต่างอย่างสำคัญระหว่างหมีกับมนุษย์ เพราะหมี (และสัตว์อื่นๆ ในถ้ำ) พัฒนาผ่านกระบวนการวิวัฒนาการตามธรรมชาติ ตามอย่างที่ชาร์ลส์ ดาร์วิน ได้อธิบายไว้เป็นคนแรก กระบวนการนี้ดำเนินไปอย่างเชื่องช้าเสียจนต้องวัดระยะเวลาเป็นหลักแสนหรือหลักล้านปี

แน่นอนว่ามนุษย์เองก็อยู่ภายใต้กระบวนการวิวัฒนาการอันเชื่อมโยงกันเช่นกัน แต่เราต่างจากสัตว์อื่นตรงที่เราสามารถพัฒนากระบวนการ

วิวัฒนาการอีกแบบขึ้นมาได้โดยอาศัยภาษาและเทคนิคทางวัฒนธรรมอื่นๆ กระบวนการแบบที่ 2 นี้ขึ้นอยู่กับความสามารถในการถ่ายทอดข้อมูลและทักษะจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่รุ่นถัดไปโดยไม่ต้องรอการกลายพันธุ์ทางพันธุกรรม เพราะกระบวนการดังกล่าวไม่ได้เปลี่ยนแปลงองค์ประกอบทางชีววิทยาของมนุษย์ หรือหากเปลี่ยนแปลงก็เพียงเล็กน้อยเท่านั้น แต่กลับช่วยให้มนุษย์สั่งสม จัดเก็บ และแบ่งปันความรู้แก่กันได้ กระบวนการแบบนี้รวดเร็วกว่ากระบวนการทางชีววิทยาแบบไม่เห็นฝุ่น และทำให้มนุษย์กลายเป็นหนึ่งในบรรดาสายพันธุ์ที่แพร่หลายที่สุดบนโลก (เคียงคู่ไปกับจุลินทรีย์และไส้เดือนซึ่งมีชีวมวลมากกว่ามนุษย์เสียอีก)

การจัดเก็บและถ่ายทอดวัฒนธรรมทำให้มนุษย์ต้องหาหนทางเก็บสะสมองค์ความรู้และส่งต่อไปยังคนรุ่นถัดไปโดยอาศัยช่องทางอื่นนอกเหนือจากดีเอ็นเอ มนุษย์จึงพัฒนากลิวิธีในการจดจำ การถ่ายทอดความรู้ผ่านการศึกษา และการพึ่งพาอุปกรณ์ช่วยจำภายนอกเพื่อบรรลุดูจุดประสงค์นั้น ถ้าโชเวต์คือหนึ่งในอุปกรณ์ที่ว่ามา ในฐานะสถานที่ที่มนุษย์รุ่นแล้วรุ่นเล่าต่างหวนกลับมาเยือนเพื่อร่วมกันทำโครงการที่ไม่มีใครทำสำเร็จได้ตามลำพัง ศิลปินแต่ละรุ่นเรียนรู้เทคนิคและสานต่อผลงานของศิลปินรุ่นก่อนด้วยการรักษาและปรับปรุงสิ่งที่บรรพบุรุษของตนได้ทำไว้ ความคิดที่ว่ามนุษย์อาจสร้างผลงานรูปแบบเดียวกันภายในถ้าเดียวกันเป็นเวลายาวนานนับพันปีนั้นสำหรับเราแล้วแทบจะเป็นเรื่องที่จินตนาการไม่ออก แต่บรรดามนุษย์ยุคแรกมีความตระหนักดีถึงความสำคัญของการเก็บรักษาความรู้และการถ่ายทอดแนวคิดไปสู่คนรุ่นหลัง

สิ่งใดที่ถูกถ่ายทอดผ่านความร่วมมือระหว่างรุ่นในสถานที่อย่างถ้าโชเวต์นะหรือ อย่างแรกเลย มนุษย์ได้ถ่ายทอดความรู้เชิงปฏิบัติ (Know-How) หรือก็คือความรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวิธีจัดการกับธรรมชาตินั้นๆ นั้นหมายรวมไปถึงศิลปะการสร้างเครื่องมือและการก่อไฟ เมื่อเวลาล่วงไปความรู้เชิงปฏิบัติเหล่านี้ก็ขยายขึ้นไปถึงการเพาะปลูกพืชอาหาร และคืบ

หน้าไปสู่เทคโนโลยีซึ่งอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์ในที่สุด องค์ความรู้ที่เพิ่มขึ้นนี้จำเป็นต้องอาศัยสถาบันที่ซับซ้อนยิ่งขึ้น เช่น วัด หอสมุด อาราม และมหาวิทยาลัย ซึ่งล้วนมีบทบาทการเก็บรักษาและถ่ายทอดองค์ความรู้เหล่านี้แก่ผู้อื่น

แต่สิ่งที่ถูกบันทึกไว้บนผนังถ้ำไซเวต์ไม่ใช่ความรู้เชิงปฏิบัติ หากเป็นสิ่งที่ใกล้เคียงกับสิ่งที่ทุกวันนี้พวกเรามองว่าเป็นการผสมผสานระหว่างศิลปะกับศาสนา ในห้องหนึ่งของถ้ำ ศิลปินถ้ำได้จัดวางกะโหลกหมีเอาไว้บนก้อนหินที่โป่งออกมาราวกับแท่นบูชา นั่นคงเป็นร่องรอยพิธีกรรมที่เคยกระทำกันในถ้ำแห่งนี้ ภาพวาดชิ้นหนึ่งแสดงท่อนล่างของสตรีพันเกี่ยวอยู่กับสิ่งที่มีรูปร่างคล้ายมนุษย์แต่มีศีรษะเป็นวัว ภาพวาดของสิ่งมีชีวิตคู่นี้เชื่อมโยงกับความอุดมสมบูรณ์อย่างเห็นได้ชัด และไม่ได้แสดงถึงโลกของผู้วาดภาพในแบบเดียวกับภาพอย่างภาพฝูงสัตว์หลบหนีนักล่า แต่กลับสื่อถึงตำนานโดยใช้ภาพดังกล่าวเชื่อมโยงกับเรื่องราวสำคัญที่มีความหมายเฉพาะเจาะจง ร่องรอยกลุ่มสุดท้ายประกอบด้วยสัญลักษณ์เชิงนามธรรมบางทีสัญลักษณ์พวกนี้อาจมีความหมายที่ได้รับผ่านพิธีกรรมหรือเรื่องเล่าและทำให้มันกลายเป็นส่วนหนึ่งของระบบสัญลักษณ์ที่ต่างจากวิถีชีวิตประจำวันภายนอกถ้ำมาก

ทั้งกะโหลกหมี รูปบุคคลในตำนาน และสัญลักษณ์นามธรรมต่างแสดงให้เห็นว่าถ้ำแห่งนี้เป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์พิเศษที่มีพิธีกรรมแสงเงา เรื่องเล่า และดนตรีมาเกี่ยวข้อง มีการค้นพบขลุ่ยและเครื่องตีในถ้ำยุคก่อนประวัติศาสตร์ รวมถึงการค้นพบเครื่องหมายบางอย่างบนผนังถ้ำ ที่อาจจะบ่งตำแหน่งที่มีคุณลักษณะเสียงสะท้อนบางอย่าง หรืออาจบอกพิกัดว่านักร้องและนักดนตรีควรประจำอยู่ตรงจุดไหน

มนุษย์เข้าไปในถ้ำอย่างถ้ำไซเวต์เพื่อสรรค์สร้างความเป็นจริงในแบบฉบับของตน และทำความเข้าใจชีวิตในโลกภายนอกที่พวกเขาต้องต่อกรกับเหล่าสัตว์นักล่าไม่รู้จบอย่างที่ปรากฏบนผนังถ้ำ สิ่งที่ดีงดูดีให้

มนุษย์เหล่านี้มายังถ้าไม่ใช่ความหวังจะพัฒนาความรู้เชิงปฏิบัติ หากแต่เป็นบางสิ่งที่ตอบคำถามพื้นฐานของการดำรงอยู่ของพวกเขาว่า เหตุใดพวกเขาจึงมีชีวิตอยู่บนโลกใบนี้ เหตุใดพวกเขาจึงมีความสัมพันธ์พิเศษกับสัตว์อื่นๆ คำถามเกี่ยวกับการเกิดการตาย จุดเริ่มต้นและจุดจบ และเหตุใดพวกเขาถึงมีศักยภาพและปรารถนาจะเข้าใจความสัมพันธ์ของตนกับจักรวาล ถ้าคือสถานที่ที่มนุษย์ใช้เพื่อสร้างความหมาย ไม่ใช่เพียงบ่มเพาะความรู้เชิงปฏิบัติ แต่อาจเพื่อเข้าถึงสิ่งที่เรียกว่าความรู้เชิงเหตุผล (Know-Why)

ครั้นเวลาผ่านไป สิ่ง que เริ่มต้นขึ้นในตัวอย่างภาพวาด สัญลักษณ์ และพิธีกรรม ก็พัฒนาไปสู่ธรรมเนียมปฏิบัติอื่นๆ ความรู้เชิงปฏิบัติที่สั่งสมขึ้นก็ช่วยให้มนุษย์สร้างที่อยู่อาศัยขึ้นมาเองได้ บ้างใช้เป็นที่พักพิง บ้างกลายเป็นสถานที่ที่มนุษย์ไปเยี่ยมเยือนในโอกาสพิเศษ เช่น เพื่อประกอบพิธีกรรม (วัดและโบสถ์) เพื่อทำการแสดง (โรงละครและหอแสดงดนตรี) และเพื่อเล่าเรื่อง เมื่อมีความรู้เชิงปฏิบัติเพิ่มมากขึ้น เราก็พัฒนาวิถีทางใหม่ๆ เพื่อทำความเข้าใจที่ทางของเราในจักรวาล และสร้างความหมายให้แก่การดำรงอยู่ของเรา

เมื่อมองจากมุมของเราในปัจจุบัน ความรู้เชิงปฏิบัติหรือความสามารถในการจะเข้าใจและจัดการโลกธรรมชาตินั้นเกี่ยวข้องกับเครื่องมือวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ส่วนความรู้เชิงเหตุผลนั้นเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมในฐานะกิจกรรมที่มนุษย์ทำเพื่อสร้างความหมายหรือก็คือปริณิถนาของมนุษยศาสตร์

หลายพันปีหลังจากเหตุการณ์ไหลเขาล่มที่ไซเวต์ มนุษย์กลุ่มที่ 2 พบทางเข้าถ้ำที่เปิดออกชั่วคราวซึ่งอาจเป็นเพราะเหตุโคลนถล่มอีกครั้ง มนุษย์กลุ่มนี้แตกต่างจากคิลปินถ้ำกลุ่มเดิมอย่างมากด้วยมีช่วงชีวิตอยู่ห่างกันหลายพันปี มนุษย์กลุ่มหลังมาจากวัฒนธรรมที่มีตำนานเรื่องเล่า พิธีกรรม สัญลักษณ์ และวิธีการเข้าใจโลกที่ต่างออกไปจากกลุ่ม

เดิม ผู้มาเยือนกลุ่มหลังนี้อาจพิศวงกับภาพวาดอันวิจิตรที่คนรุ่นก่อนสร้างขึ้นเหมือนกับเรา แต่บางอย่างกลับดึงดูดพวกเขาอย่างถ้ำ พวกเขาคงพยายามตีความสิ่งที่ได้เห็นโดยหยิบเอาความเข้าใจทางวัฒนธรรมของตนมาใช้อธิบายร่องรอยที่ไม่อาจเข้าใจได้จากอดีตอันไกลโพ้นเหล่านี้ และมีความเป็นไปได้ว่าพวกเขาสานต่อผลงานในถ้ำด้วยการตกแต่งของตนเองลงไปเพิ่มบนสิ่งที่มีอยู่เดิม

ต่อมาเหตุดินถล่มระลอกสองได้ปิดตายถ้ำแห่งนี้เอาไว้เป็นเวลา 28,000 ปี การปิดตายถ้ำครั้งนี้ได้ซ่อนร่องรอยอันล้ำค่าแต่ก็ช่วยรักษามันเอาไว้ได้ในขณะเดียวกัน จนกระทั่งทีมนักสำรวจมือสมัครเล่นนำโดยฌอง-มารี โชเวต์ (Jean-Marie Chauvet) ค้นพบถ้ำดังกล่าวเมื่อ ปี ค.ศ. 1994 ถ้ำแห่งนี้จึงได้รับการตั้งชื่อตามเขา

เหตุการณ์ดินถล่มนี้เป็นเครื่องย้ำเตือนถึงความเปราะบางของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมซึ่งมักจะต้องอาศัยช่องทางการสื่อสารอย่างต่อเนื่องจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมนั้นอาศัยความทรงจำที่มนุษย์สร้างขึ้นและเทคนิคในการสั่งสอน ต่างกับวิวัฒนาการทางชีววิทยาที่แม้จะดำเนินไปอย่างเชื่องช้าแต่ก็รักษาการเปลี่ยนแปลงที่เป็นประโยชน์ไว้ในดีเอ็นเออย่างถาวร เทคนิคในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมต่างๆ และสถาบันที่พร่ำสอนมันอาจเสื่อมลงอย่างง่ายดายหากผู้คนหมดความสนใจมันลงไปหรือถูกปัจจัยภายนอกทำลายอย่างในกรณีที่เส้นทางการถ่ายทอดขาดสะบั้นลง ไม่ว่าจะเป็นเพราะดินถล่ม สภาพภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง หรือสงคราม ความรู้ต่างๆ ก็จะสามารถสูญและมลายหายไปตลอดกาล เว้นเสียแต่จะเหลือร่องรอยอย่างภาพวาดในถ้ำที่เป็นร่องรอยเชิงวัตถุบางอย่างให้ผู้มาทีหลังพอคาดเดาได้ว่าสิ่งที่เคยตั้งใจจะถ่ายทอดไปสู่คนรุ่นหลังนั้นคืออะไร ร่องรอยการประดับประดาในถ้ำเป็นเพียงเศษเสี้ยวของวัฒนธรรมที่ยิ่งใหญ่ไปกว่านั้น มันเป็นเพียงเศษเสี้ยวที่ปราศจากคำอธิบายใดๆ สิ่งที่ขาดหายไปจากเศษเสี้ยวเหล่านั้นคือ

ภาพรอยประทับมือจากการพ่นสีภายในถ้ำโซเวต์ที่สื่อถึงลายเซ็นของปัจเจกชนแต่ละคน
โดยโกลด์ วาเล็ต (Claude Valette)

การถ่ายทอดปากต่อปากของเรื่องเล่า การแสดง พิธีกรรม และตำนาน ซึ่งจะช่วยเติมความหมายให้ร่องรอยเหล่านี้ได้เต็มที่ แต่การมีร่องรอยเหล่านี้หลงเหลืออยู่ก็ยิ่งดีกว่าไม่มีอะไรเหลือเลย เพราะมันช่วยให้มนุษย์กลุ่มที่ 2 และมนุษย์กลุ่มที่ 3 อย่างพวกเราได้แหม่มองย้อนกลับไปยังอดีตกาล

บางครั้งศิลปินถ้ำจะจุ่มมือลงในดินเหนียวหรือสีย้อมแล้วฝ่ากรอยประทับเอาไว้บนผนัง บางทีสิ่งนี้อาจเป็นการระลึกถึงร่องรอยเก่าของหมี บางครั้งพวกเขาก็พ่นสีรอบฝ่ามือที่วางทาบบนผนังหิน ทิ้งไว้เพียงโครงร่างของมือที่แยกออกจากบริเวณอื่นอย่างชัดเจน รอยประทับมือบางรอยมีลักษณะที่ชัดเจนพอจะบอกได้ว่ามาจากคนคนเดียวกัน พวกเขาสื่อสารบางอย่างในฐานะปัจเจกว่า ฉันเคยอยู่ตรงนี้ ฉันร่วมสร้างโลกเชิงสัญลักษณ์นี้ ฉันทิ้งร่องรอยนี้ไว้สำหรับอนาคต

ประสบการณ์ของมนุษย์กลุ่มที่ 2 ที่ได้เข้าไปในถ้ำโซเวต์บ่งบอกอีกแง่มุมที่สำคัญของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมคือการกู้คืน ตั้งแต่หลัง

ยุคของถ้าไซเวต์ก็มีถ้า วัด และหอสมุดถูกทำลายไปมากมายนับไม่ถ้วน ทั้งด้วยภัยธรรมชาติและฝีมือมนุษย์ ทุกครั้งที่มีการทำลายล้างเกิดขึ้น เส้นทางการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมก็ถูกตัดขาดไป บางครั้งเส้นทางการกลับมาดำเนินต่อได้หลังจากหยุดชะงักไปนาน หรืออาจไม่หวนกลับมาดำเนินต่อเลยก็ได้ นั่นหมายความว่า มนุษย์เราต้องเผชิญประสบการณ์คล้ายกับบรรดาผู้ไปเยือนถ้ำกลุ่มที่ 2 ซ้ำแล้วซ้ำเล่า ประสบการณ์ที่ว่าคือการเผชิญหน้ากับเศษซากของวัฒนธรรมซึ่งถูกลืม ประสบการณ์ทำนองนี้พบได้ทั่วไปและกระตุ้นความสร้างสรรค์อย่างน่าทึ่ง ไม่ว่าจะเป็นเรื่องราวเกี่ยวกับอียิปต์โบราณที่เกิดขึ้นใต้เงาพระมิดใหญ่จากอดีตอันไกลโพ้น นักปราชญ์ชาวจีนที่ให้การยกย่องยุคทองของราชวงศ์โจว ชาวแอซเท็กที่เคารพซากปรักหักพังของอารามที่พวกเขาพบในแอ่งเม็กซิโก ชาวอิตาลีสมัยใหม่ที่หลงเสน่ห์ไปกับซากนครปอมเปอีซึ่งภูเขาไฟทั้งทำลายและรักษามันเอาไว้ภายใต้ชั้นเถ้าถ่าน การมองย้อนกลับไปในอดีต การพยายามทำความเข้าใจและกระทำการฟื้นคืนมันขึ้นมาอีกครั้งจุดประกายนวัตกรรมและการปฏิวัตินับไม่ถ้วน แม้แต่คำว่า “การปฏิวัติ” (Revolution) เดิมก็หมายความว่า “การกลับมา” (Return)

ดังปรากฏการณ์ที่ว่า มนุษยศาสตร์ในฐานะสาขาวิชาหนึ่งก็ถือกำเนิดขึ้นมากกว่าหนึ่งครั้งด้วยความปรารถนาจะฟื้นคืนอดีตที่เพิกภูมิลืมกลับมา อย่างในประเทศจีน นักวิชาการอย่างหานอวี่ (มีช่วงชีวิตระหว่างปี ค.ศ. 768-824) ปฏิเสธพุทธศาสนาและสนับสนุนให้หวนกลับไปยึดถือตำราของขงจื้อ ซึ่งเขาเชื่อว่าต้นฉบับเหล่านี้ได้สูญหายไปแล้ว ภารกิจฟื้นฟูตำราเก่าเหล่านี้สำหรับเขาและคนอื่นๆ หมายถึงความจำเป็นในการสถาปนาสาขาวิชาใหม่เกี่ยวกับการวิจารณ์ การตีความ และการถ่ายทอดความรู้ ส่วนในแถบตะวันออกกลาง นักปรัชญาอย่างอิบนุ ซีนา (Ibn Sina) ซึ่งมีช่วงชีวิตระหว่างปี ค.ศ. 980-1037 เองก็เป็นส่วนหนึ่งของขบวนการแปลและตีความข้อเขียนจากยุคก่อนอิสลาม นั้นรวมไปถึง

งานปรัชญากรีก เพื่อสังเคราะห์ความรู้แบบต่างๆ ขึ้นใหม่ในบริบทของอิสลาม

เรื่องราวทำนองเดียวกันนี้ยังเกิดขึ้นในยุโรป เมื่อกวีและนักวิชาการชาวอิตาลีกลุ่มเล็กๆ เริ่มต้นหาต้นฉบับงานคลาสสิก บางฉบับมายังอิตาลีผ่านทางนักวิจารณ์ชาวอาหรับ จนชาวอิตาลีผู้ไม่รู้เหล่านี้ค่อยๆ ค้นพบโลกที่หายไป (จากวัฒนธรรมของพวกเขา) พวกเขาชวนขวายเป็นและตรวจแก้ต้นฉบับเก่า แล้วนำเอาสิ่งที่พวกเขาเรียนรู้มาเปลี่ยนแปลงวัฒนธรรมของตน ในเวลาต่อมา นักวิชาการได้ตั้งชื่อยุคที่ความรู้หยุดชะงักกว่ายุคกลางซึ่งเป็นยุคที่ความรู้คลาสสิกสูญหายไป ตามมาด้วยการเกิดใหม่ของความรู้หรือที่เรียกว่ายุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) ทว่าคำเรียกยุคเหล่านี้อาจบดบังความจริงที่ว่ายุคฟื้นฟูศิลปวิทยาการของอิตาลีนั้นไม่ใช่ช่วงเวลาแห่งการเกิดใหม่ที่พิเศษแต่อย่างใด แต่เป็นเพียงการเผชิญหน้ากับเศษเสี้ยวของอดีตที่เข้าใจได้อย่างเลือนรางอีกครั้ง ไม่เพียงแค่นั้น การกู้คืนเริ่มมาตั้งแต่ช่วงที่เรียกว่ายุคกลางหรือยุคมืดแล้ว ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมนั้นประกอบด้วยการหยุดชะงักและการกู้คืนเสมอมา

หนังสือเล่มนี้บอกเล่าเรื่องราวของวัฒนธรรมโดยเน้นไปที่ความสัมพันธ์ระหว่างการจัดเก็บ การสูญหาย และการกู้คืน นั่นหมายความว่าหนังสือเล่มนี้พุ่งความสนใจไปยังสถานที่และสถาบันที่สำคัญต่อการสร้างความหมาย นับจากร่องรอยแรกสุดที่มนุษย์ทิ้งไว้ในสถานที่อย่างถ้ำไซเวต์ ไปจนถึงพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น ไม่ว่าจะเป็นพีระมิดในอียิปต์และโรงละครกรีก อารามในพุทธศาสนาและคริสต์ศาสนา นครรัฐลอยน้ำอย่างเวนิสที่ติดลิ้นในเม็กซิโก ห้องสตูดิโอ (studioli) ของอิตาลี และศาลในปารีส ตลอดจนคอลเลกชันของสะสม ห้องสารภณท์

และพิพิธภัณฑ์ซึ่งทุกวันนี้เรายังไปเยี่ยมชมได้ยามโหยหาอดีต สถานที่
ทั้งหมดนี้ทำหน้าที่เป็นสถาบันที่ผลิต อนุรักษ์ เปลี่ยนแปลง และถ่ายทอด
ความรู้ด้านศิลปะและมนุษยศาสตร์ให้กับคนรุ่นต่อไป

สถาบันเหล่านี้ล้วนตั้งอยู่บนเทคนิคการจัดเก็บแบบต่างๆ ตั้งแต่งาน
ประติมากรรม จิตรกรรม การเล่าเรื่อง ดนตรี และพิธีกรรม ไปจนถึงสิ่ง
ที่อาจกล่าวได้ว่าทรงพลังที่สุดในบรรดาเทคนิคการจัดเก็บทั้งปวง นั่นคือ
การเขียน การพัฒนาวิธีการเขียนที่หลากหลายนำไปสู่การสร้างโรงเรียน
อาลักษณ์ในเมโสโปเตเมียและอียิปต์ ห้องสมุดของชาวอาหรับ สคริปต์-
ทอเรียในยุคกลาง (“สถานที่เพื่อการเขียน”) คลังของสะสมในยุคฟื้นฟู
ศิลปวิทยาการ สารานุกรมในยุคเรืองปัญญา และอินเทอร์เน็ต การพิมพ์
ซึ่งพัฒนาขึ้นครั้งแรกในจีนและคิดค้นใหม่ขึ้นมาอีกครั้งในยุโรปเหนือ
กลายเป็นช่องทางสำคัญที่ช่วยเพิ่มการเข้าถึงเรื่องเล่าที่เป็นลายลักษณ์
อักษร และเปิดทางให้รูปภาพเผยแพร่ออกไปได้อย่างกว้างขวาง ยังมี
ธรรมเนียมการบอกเล่าปากเปล่าและเครือข่ายความรู้อย่างไม่เป็นทาง-
การที่ปรากฏอยู่จนถึงยุคของเราคู่ขนานไปกับการเขียนและการพิมพ์
ธรรมเนียมเหล่านี้ยังทำหน้าที่เป็นช่องทางสำคัญอีกทางในการถ่ายทอด
ความรู้สู่รุ่นต่อไป

ไม่ว่ากลวิธีในการจดจำและจัดเก็บข้อมูลเหล่านี้จะดีเยี่ยมเพียงใด
วัตถุทางวัฒนธรรมและธรรมเนียมปฏิบัติก็ยังคงสูญหาย บ้างก็ถูกทำลาย
หรือถูกละเลยอยู่เสมอ ทำให้ผู้คนรุ่นหลังต้องมาตีความการแสดงออกทาง
วัฒนธรรมที่พวกเขาไม่เข้าใจ หรือการแสดงออกทางวัฒนธรรมนั้นอาจมี
การเก็บรักษาไว้เพียงบางส่วนและไม่เพียงพอที่จะทำให้เข้าใจได้ทั้งหมด
ผลลัพธ์ที่เลื่องไม่ได้ของการเสื่อมโทรมและการสูญหายดังกล่าวนี้ทำให้
เกิดความเข้าใจผิดที่แพร่กระจายไป โดยคนรุ่นใหม่แต่ละรุ่นต่างก็สร้าง
ความเชื่อที่คลาดเคลื่อนเกี่ยวกับอดีตขึ้นมา

แม้ว่าการหยุดชะงักและข้อผิดพลาดในการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

จะเป็นสิ่งที่น่าเสียดาย แต่มันก็ไม่อาจหยุดวัฒนธรรมจากการเปลี่ยนแปลงได้ ตรงกันข้าม สิ่งเหล่านี้อาจเป็นผลดียิ่งที่นำไปสู่การสร้างสรรค์สิ่งใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ทำนองเดียวกับการปรับตัวทางชีววิทยาซึ่งดำเนินผ่านข้อผิดพลาด (แบบสุ่ม) ในลำดับสารพันธุกรรม

วัฒนธรรมเองก็ปรับตัวผ่านข้อผิดพลาดในการถ่ายทอดเช่นกัน ข้อผิดพลาดเหล่านี้คือวิธีที่ทำให้วัฒนธรรมได้ทดลองผิดถูก เปิดโอกาสให้คนรุ่นใหม่ได้ถ่ายทอดมุมมองของตนเองไปยังอดีตและมอบแรงผลักดันให้มีการสืบสานวัฒนธรรมนั้นต่อไป

หากบทละครหนึ่งของการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมได้รับการอนุรักษ์ สุนัขหาย และกู่คิน (ที่มักเต็มไปด้วยข้อผิดพลาด) บทละครอีกบทก็ว่าด้วยการปฏิสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมต่างๆ ปฏิสัมพันธ์เหล่านี้เป็นผลพวงจากสงครามและการรุกราน หรือไม่ก็เกิดขึ้นจากการค้าและการเดินทาง ทั้งหมดนี้ล้วนนำไปสู่วัฒนธรรมรูปแบบใหม่ อารยธรรมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดหลายแห่งพัฒนาขึ้นมาได้โดยการหยิบยืมแบบอย่างมาจากวัฒนธรรมอื่น เช่น คราวที่กษัตริย์อินเดียนำเข้าศิลปะการสร้างเสามาจากเปอร์เซีย คราวที่ชาวโรมันนำเข้าวรรณกรรม ละคร และเทพเจ้าจากกรีก คราวที่ชาวจีนเดินทางหาคัมภีร์ทางพุทธศาสนาในอินเดีย คราวที่คณะทูตชาวญี่ปุ่นเดินทางข้ามไปยังจีนเพื่อเรียนรู้ตำรา สถาปัตยกรรม และพิธีกรรมใหม่ๆ คราวที่ชาวเอธิโอเปียสร้างเรื่องราวต้นกำเนิดเชื่อมเข้ากับพระคัมภีร์ของชาวยิวกับไบเบิลของชาวคริสต์ และคราวที่ชาวแอซเท็กได้รับอิทธิพลทางวัฒนธรรมมาจากวัฒนธรรมดั้งเดิมที่พวกเขาพบในแอ่งเม็กซิโก

เมื่อข้อได้เปรียบของการปฏิสัมพันธ์ข้ามวัฒนธรรมเป็นที่ประจักษ์ ผู้ปกครองที่มองการณ์ไกลบางคนจึงสนับสนุนกระบวนการเหล่านี้โดยเจตนา หนึ่งในนั้นคือจักรพรรดิญี่ปุ่นผู้ส่งคณะทูตไปยังจีน อีกคนคือฮารูน อัล-ราชิด (Haroun al-Rashid) แห่งกรุงแบกแดด ผู้รวบรวมความรู้จากทั่วเมดิเตอร์เรเนียนและตะวันออกกลางมายังห้องสมุดที่เขาเรียกว่า

คลังแห่งปัญญา (Storehouse of wisdom) ตัวอย่างทั้งหมดของการหยิบ-
ยืมวัฒนธรรมเหล่านี้มักมาพร้อมกับความเข้าใจที่คลาดเคลื่อนและข้อ
ผิดพลาด แต่บ่อยครั้งความคลาดเคลื่อนเหล่านี้กลับมีประสิทธิภาพที่นำ
ไปสู่ความรู้และการสร้างความหมายแบบใหม่

ที่น่าวิตกไปกว่านั้นคือ การเผชิญหน้ากันระหว่างวัฒนธรรมยังนำ
ไปสู่การทำลายล้าง การโจรกรรม และความรุนแรง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง
เมื่อตอนที่จักรวรรดิอาณานิคมยุโรปเฟื่องฟู ซึ่งทำให้เกิดการบังคับให้
พื้นที่ต่างๆ ทั่วโลกต้องเผชิญกับคนแปลกหน้าที่มุ่งขูดรีดแรงงานและ
ทรัพยากร รวมถึงทรัพยากรทางวัฒนธรรมของพวกเขาด้วย แม้การ
ติดต่อทางวัฒนธรรมบ่อยครั้งจะเต็มไปด้วยความรุนแรงที่แพร่หลาย
วัฒนธรรมที่ถูกคุกคามจากภายนอกกลับพัฒนากลยุทธ์ในการต้านทาน
และรับมือมันได้อย่างน่าทึ่ง นี่แสดงให้เห็นความรวดเร็วของการปรับตัว
ทางวัฒนธรรม เมื่อเทียบกับวิวัฒนาการทางชีววิทยาที่ดำเนินไปอย่าง
เชื่องช้า

ประวัติศาสตร์ของวัฒนธรรมที่ไล่เรียงเอาไว้ในหน้ากระดาษเหล่านี้
มีขอบเขตเรียนมากมายแก่เราในปัจจุบัน ในบางที เราต่างกระตือรือร้นที่
จะสืบเสาะและฟื้นฟูความรู้จากอดีตกาลมากกว่าเคย แม้ในยามที่อนุสรณ์
สถานสำคัญต่างๆ สูญหายไปอย่างรวดเร็ว ไม่ว่าจะด้วยภัยธรรมชาติ การ
ละเลย หรือการทำลายโดยเจตนา เทคโนโลยีการจัดเก็บข้อมูลแบบใหม่
ช่วยให้เราเก็บรักษาข้อความ รูปภาพ และบทเพลงได้ด้วยต้นทุนน้อยนิด
ขณะที่โซเชียลมีเดียอย่างเฟซบุ๊ก ทวิตเตอร์ และยูทูบ เอื้อให้เนื้อหาที่
จัดเก็บไว้เหล่านี้แพร่กระจายไปอย่างง่ายดายในวงกว้างกว่าที่เคยเป็นมา
ไม่เคยมียุคสมัยใดในประวัติศาสตร์ที่ผู้คนมากมายเข้าถึงสิ่งสร้างสรรค์
และวิถีปฏิบัติทางวัฒนธรรมได้อย่างง่ายดายเท่าทุกวันนี้

ทว่าท่ามกลางความบริบูรณ์ของเนื้อหาทางวัฒนธรรมในรูปแบบ
ดิจิทัลนี้ รูปแบบไฟล์ เว็บไซต์ และฐานข้อมูลแบบเก่าทั้งหลายกลับเริ่ม

อ่านไม่ได้อย่างรวดเร็วจนน่าตกใจ จนเกิดเป็นคำถามว่า เรารักษาดิถี ได้ดีกว่าบรรพบุรุษของเราจริงหรือ ในขณะที่เทคโนโลยีการจัดเก็บและ เผยแพร่วัฒนธรรมนั้นเปลี่ยนไป กฎเกณฑ์ที่ควบคุมการทำงานของ วัฒนธรรมยังเหมือนเดิม ไม่ว่าจะเป็นการเก็บรักษา การส่งต่อ การแลกเปลี่ยน และการกู้คืนปฏิสัมพันธ์ระหว่างการอนุรักษ์และการทำลาย การ สูญเสียและกู้คืน ข้อผิดพลาดและการปรับตัว ทั้งหมดนี้ยังคงดำเนินต่อไป อย่างไม่หยุดยั้งในโลกที่วัฒนธรรมมนุษย์เกือบทั้งหมดเชื่อมโยงเข้าด้วยกัน เรายังคงต่อสู้กันด้วยเรื่องราวของอดีตและความหมายของมัน เรายังคงต่อสู้ว่าใครเป็นเจ้าของวัฒนธรรม และใครมีสิทธิเข้าถึงมันมากกว่า ในยุคอื่นที่ผ่านมา

ท่ามกลางการถกเถียงเรื่องความเป็นต้นแบบและความถูกต้อง ความเหมาะสมและการผสมผสานทางวัฒนธรรม บางครั้งเรากลับลืมนึกไปว่าวัฒนธรรมไม่ใช่ทรัพย์สินที่ถือครองได้ หากแต่เป็นสิ่งที่เราส่งต่อให้ ผู้อื่นนำไปปรับใช้ตามแบบฉบับของตนเอง วัฒนธรรมเป็นโครงการริเริ่ม- เคลื่อนาตามหิมาที่หยิบขึ้นส่วนเล็กๆ จากอดีตกาลกลับมาใช้เพื่อสร้างความหมายใหม่อย่างคาดไม่ถึง หนังสือเล่มนี้เล่าถึงสุลต่านผู้ขโมยเสา โบราณที่ควรจะถูกค้นพบ เล่าถึงนักโบราณคดีชาวอาหรับที่ขุดพบราชินี อียิปต์ผู้ถูกลบออกไปจากหน้าประวัติศาสตร์ เล่าถึงเคาะลีฟะฮ์ผู้รวบรวม ความรู้ทุกสิ่งโดยไม่สนใจว่าใครสร้างมันขึ้นมา เล่าถึงชาวกรีกผู้แต่งเรื่อง เท็จเกี่ยวกับกรีกและชาวโรมันผู้แต่งเรื่องเท็จเกี่ยวกับโรม เล่าถึงราชินี เอธิโอเปียผู้นำบัญญัติสิบประการเพื่อเล่าเรื่องราวต้นกำเนิดแบบใหม่ เหตุการณ์ตัวอย่างในหน้าประวัติศาสตร์วัฒนธรรมเหล่านี้ต่างนำเสนอ เรื่องราวของมนุษย์ผู้คลุกคลีกับวัฒนธรรมในการกิจการสร้างความหมาย อย่างยากเข็ญ เราควรจะต้องจำและตัดสินใจพวกเขาอย่างไรดี

เหนือสิ่งอื่นใด เราควรจดจำพวกเขาด้วยความถ่อมตน นับตั้งแต่ ถ้าไซเวต์ มนุษย์ได้สร้างสรรค์สิ่งต่างๆ ขึ้นมามากมาย แต่มีเพียงน้อยนิด

ที่เหลืรอดมาได้ บ่อยครั้งเพราะความหยิ่งทะนงของชนรุ่นหลังที่ละเลย
สิ่งสร้างสรรค์และวิถีปฏิบัติอันล้ำค่าทางวัฒนธรรม เพียงเพราะว่าสิ่งนั้น
ไม่สอดคล้องกับอุดมคติทางศาสนา สังคม การเมือง หรือจริยธรรมใน
ขณะนั้น แล้วเราเองจะทำได้ดีกว่าหรือไม่ เราจะเปิดโอกาสให้ความหลากหลาย
ของการแสดงออกทางวัฒนธรรมเฟื่องฟูได้มากกว่าในยุคก่อนไหม

บทเรียนสำคัญที่ได้จากประวัติศาสตร์วัฒนธรรมคือ เราจำเป็นต้องมี
ปฏิสัมพันธ์ทั้งกับอดีตและมีส่วนร่วมซึ่งกันและกัน เพื่อให้วัฒนธรรมบรรลุ
ศักยภาพสูงสุด แม้จะมีข้อผิดพลาด ความไม่เข้าใจ และการทำลายล้าง
ซึ่งมักจะเกิดขึ้นควบคู่กับการปฏิสัมพันธ์กันอยู่บ้าง เพราะหากเราแยก
วัฒนธรรมออกจากอดีตหรือแยกวัฒนธรรมต่างๆ ออกจากกัน เรากำลัง
พรากออกซิเจนที่หล่อเลี้ยงวัฒนธรรมเหล่านั้นให้ดำรงอยู่ต่อไป

นักสร้างสรรค์ทั้งปวงล้วนฝากความหวังของพวกเขาไว้กับอนาคต
ด้วยความเชื่อมั่นว่าอนาคตจะไม่ทำลายผลงานของพวกเขาแม้รู้ว่าคุณค่า
นิยมจะเปลี่ยนไปอย่างเลื่องไม่ได้ หนังสือ *CULTURE ประวัติศาสตร์*
“ครีเอทีฟ” ฉบับวัฒนธรรมมนุษย์ มุ่งหวังให้ผู้อ่านได้สัมผัสความหลากหลาย
อันน่าทึ่งของผลงานทางวัฒนธรรมที่เราในฐานะเผ่าพันธุ์หนึ่งได้
สรรค์สร้างขึ้นมา พร้อมหวังว่าเราจะส่งผ่านมรดกร่วมของมวลมนุษยชาติ
ต่อไปให้คนรุ่นใหม่สืบไป

บทที่ 1

ราชินีเบเฟอร์ตีตี และเทพเจ้าผู้ปราศจากใบหน้า

โมฮัมหมัด เอส-เซนุสซี (Mohammed es-Senussi) เป็นคนแรกที่ได้จับจ้องพระนาง หลังพักกลางวันเพียงไม่นาน เขากับคนงานชุดพบรูปเหมือนครึ่งตัวของกษัตริย์ในสภาพเสียหายอย่างหนักขึ้นมา และยังพบหลักฐานของชิ้นส่วนอื่นที่เปราะบางอยู่ใกล้เคียง เห็นได้ชัดว่าพวกเขาเจอแหล่งโบราณคดีที่ไม่ธรรมดาเสียแล้ว ในฐานะนักขุดค้นที่มีมือเบาและมีฝีมือที่สุด เอส-เซนุสซีให้ทุกคนถอยออกไป ด้วยเกรงว่าพวกเขาจะสร้างความเสียหายต่อประติมากรรมอันบอบบางที่ฝังอยู่ในนี้ ก่อนลงมือขุดต่อตามลำพัง เขาค่อยๆ เอาจอบขุดกองเศษซากสูง 3 ฟุตครึ่งซึ่งถมอยู่เต็มห้องออกอย่างระมัดระวังดังที่เคยทำมานับครั้งไม่ถ้วน เขาสวมชุดคลุมยาวใหญ่ที่ครั้งหนึ่งเคยเป็นสีขาวแต่ตอนนี้กลับเต็มไปด้วยร่องรอยการใช้งานอย่างหนักและหมวกเพื่อคลุมศีรษะใหญ่และผมสีดำสั้นเกรียนของเขา เขาค่อยๆ เคลื่อนไปทางผนังห้องด้านทิศตะวันออกโดยระหว่างทางก็พบเศษประติมากรรมอีกหลายชิ้น

เอส-เซนุสซีและคนงานได้การกำกับดูแลของเขาขุดค้นพื้นที่แถบนี้มาเป็นเวลาปีเศษกว่าจะพบซากกลุ่มอาคารขนาดใหญ่ซึ่งจะกลายเป็นชุม

สมบัติงานประติมากรรม รูปปั้น และภาพสลักหุ่นต่ำ ห่องเล็กๆ ที่เอส-เซนุสซีกำลังทำงานอยู่นี้ดูจะมีวัตถุเหล่านี้เปียดกั้นแน่นมากจนผิดธรรมดา หลังจากพบเศษชิ้นส่วนเล็กๆ ที่ฝังอยู่ในโคลนแห้งและทราย เขาก็ขุดเจอ ส่วนคอของประติมากรรมขนาดเท่าคนจริงที่มีสีสันสดใสอย่างเหลือเชื่อ

เอส-เซนุสซีวางจอบลงแล้วใช้มือเปล่าขุดต่อไป มือของเขาไม่ใช่มือที่บอบบางแถมยังเป็นของชายร่างสูงหนาใหญ่ แต่เขามีความประณีตอย่างยิ่งในการจัดการกับเศษชิ้นส่วนเปราะบาง เขาคุ้ยเขี่ยลงบนพื้นดินและไล่นิ้วมือของเขาไปตามผิวประติมากรรมชิ้นนี้อย่างช้าๆ จนกระทั่งมงกุฎทรงกรวยปรากฏออกมา

การขุดเอาประติมากรรมชิ้นนี้ขึ้นมาเป็นเรื่องยากเพราะต้องเคลื่อนย้ายประติมากรรมชิ้นอื่นที่ถูกฝังอยู่ติดกันออกไปก่อน แต่ในที่สุดเอส-เซนุสซีก็มองเห็นรูปเหมือนสตรีที่คว่ำหน้าอยู่ เมื่อเขายกประติมากรรมชิ้นจากพื้นแล้วหงายมันขึ้น เขาก็ได้จับจ้องไปยังดวงหน้าของเธอและได้กลายเป็นคนแรกในรอบราว 3,244 ปีที่ทำเช่นนั้น เขาเขียนไว้ในบันทึกเมื่อวันที่ 6 ธันวาคม ปี ค.ศ. 1912 ว่า “สีสันสดใสราวกับเพิ่งจะถูกทา เป็นผลงานอันประณีตจนบรรยายเป็นคำพูดไม่ได้ ต้องมาเห็นด้วยตาตนเองเท่านั้น”

สิ่งที่เอส-เซนุสซีเห็นคือใบหน้าสมมาตรอย่างน่าทึ่ง ผิวของประติมากรรมนี้เคลือบด้วยสีโทนสำริด โทนง้ำส้มสูงเด่น ดวงตารูปไข่ และริมฝีปากอวบอ้อมที่ถูกเขียนด้วยเส้นคม ตรงริมฝีปากมีรอยพับเล็กน้อยแต่ไม่ชัดเจนว่าเป็นรอยยิ้มหรือไม่ ประติมากรรมรูปเหมือนครึ่งตัวชิ้นนี้อยู่ในสภาพดีอย่างน่าอัศจรรย์ มีตำหนิเพียงแค่รอยบิ่นเล็กน้อยตรงใบหูกับดวงตาข้างหนึ่งที่หายไป ไม่มีชื่อใดๆ บนรูปสลักนี้ แต่เมื่อมองจากมงกุฎอันทรงเกียรติที่เธอสวมทำให้เอส-เซนุสซีรู้ได้ทันทีว่าเขากำลังประคองรูปเหมือนของราชินีในอ้อมแขน ภาพที่ถ่ายหลังจากเอส-เซนุสซีเรียกคนอื่นให้มาตรวจสอบสิ่งที่เขาพบแสดงให้เห็นภาพเขาขณะอ้อมราชินีอยู่ในอ้อมแขน มือข้างหนึ่งรับน้ำหนักของรูปสลัก ส่วนอีกข้างประคองศีรษะ

อันใหญ่โตของนาง ในภาพนั้นเอส-เซนุสซีมองสมบัติที่เขาขุดขึ้นมาได้ด้วยท่าทางภาคภูมิใจและทะนุถนอม องค์กราซินีไม่ได้มองตอบเขา แต่กลับจ้องมองไปข้างหน้าอย่างเงิบงัน เราจะไม่ยี่หระกับความตื่นเต้นที่นางก่อขึ้นมา และไม่ตระหนักเลยว่านางจะกลายเป็นใบหน้าที่โด่งดังที่สุดของโลกยุคโบราณ

ประติมากรรมชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของปริศนาที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยมันถูกพบในเมืองอะมาร์นา (Amarna) ซึ่งตั้งอยู่กึ่งกลางระหว่าง 2 นครใหญ่ของอียิปต์โบราณ นครเมมฟิสทางเหนือกับนครธีบส์ทางใต้ ซากของเมืองนี้ถูกกละเลยมานานเนื่องจากดูไม่สำคัญนักเมื่อเทียบกับหมู่พีระมิดใหญ่แห่งกิซาใกล้นครเมมฟิส หรือบรรดาพระราชวังและอารามในนครธีบส์ แต่เวลาผ่านไปหลายศตวรรษกลับยังมีการค้นพบรากฐานของอาคารและสุสานต่างๆ ในเมืองมากขึ้น ทำให้บรรดานักโบราณคดีเสนอว่าเคยมีนครใหญ่อยู่ตรงนี้แม้จะไม่เคยมีใครทราบชื่อของมันมาก่อนก็ตาม บรรดาหลุมศพและประติมากรรมต่างๆ รวมถึงสิ่งที่เอส-เซนุสซีขุดพบ บ่งชี้ว่า นครแห่งนี้เคยเป็นที่ประทับของฟาโรห์กับราชินี หลังการค้นหายาวนานหลายปี ในที่สุดก็มีการพบจารึกซึ่งช่วยเผยชื่อเสียงเรียงนามรูปสลักครั้งตัวนี้แสดงใบหน้าของราชินีเนเฟอร์ติติ สตรีผู้งามสง่า เปี่ยมเสียงแซ่ซ้อง นายหญิงแห่งอียิปต์บนและอียิปต์ล่าง และชายาของฟาโรห์อเมนโฮเทปที่ 4 ใครกันคือราชินีลึกลับองค์นี้

ชาวอียิปต์บันทึกถวายพระนามฟาโรห์และราชินีของพวกเขาเอาไว้อย่างดี แต่ไม่มีหลักฐานใดระบุตัวตนของทั้งเนเฟอร์ติติและอเมนโฮเทปที่ 4 อย่างชัดเจนเลย ยิ่งการขุดค้นรุดหน้าไปปริศนาก็เพิ่มความซับซ้อนขึ้น นครแห่งนี้ดูเหมือนจะถูกสร้างขึ้นอย่างรีบเร่งด้วยอิฐดิบซึ่งเป็นคำอธิบายว่าทำไมจึงเหลือร่องรอยเพียงน้อยนิด ชัดเจนว่ามันถูกละทิ้งโดยผู้ที่สร้างมันขึ้นมา ปริศนาลึกลับพอกันคือความจริงที่ว่า บรรดาประติมากรรมอย่างรูปสลักเนเฟอร์ติตินั้นมีรูปแบบทางศิลปะที่แตกต่างจากสิ่งอื่นที่เคย

ภาพของเอส-เซนุสซีกำลังอุ้มรูปสลักครึ่งตัวของเนเฟอร์ติติซึ่งเพิ่งถูกขุดพบในหมู่อาคารของประติมากรชื่อธูตโมสโดยหอจดหมายเหตุแห่งมหาวิทยาลัยฟรีบูร์ก (Universität Freiburg)

พบมาในอียิปต์โบราณ และเหตุใดดวงตาข้างหนึ่งจึงหายไปจากใบหน้า ที่เกือบสมบูรณ์นั้น มีการตั้งรางวัลให้ผู้พบดวงตานี้ ทว่าไม่มีใครแม้แต่ เอส-เซนุสซีพบมันเลย

เรื่องหนึ่งที่ชัดเจนคือ เอส-เซนุสซีขุดพบคลังเก็บผลงานของประติมากรคนหนึ่ง ประติมากรในอียิปต์โบราณมักจะไม่เซ็นชื่อลงบนผลงาน แต่ป้ายชื่อที่พบในบริเวณนั้นระบุว่าเจ้าของคลังนี้ชื่อว่าธูตโมส (Thutmose) เขากลายเป็นหนึ่งในกรณีหายากยิ่งที่เราได้รู้จักชื่อศิลปินยุคโบราณ หากดูจากขนาดกลุ่มอาคารของเขาแล้ว ธูตโมสต้องเป็นคนมีฐานะ ตัวอาคารทั้งหมดล้อมด้วยกำแพงและมีทางเข้าถึงได้เพียงทางเดียวที่น่าจะ

มียามคอยอารักขา กลุ่มอาคารนี้มีลานกว้างตรงกลางเชื่อมไปยังอาคารแต่ละหลัง รวมทั้งโรงหัตถการ และที่พักอาศัยแคบๆ สำหรับบรรดาลูกศิษย์ ส่วนที่น่าตื่นตาที่สุดคือบริเวณที่พักของธุดโมสและครอบครัวที่มีทางออกไปยังสวนซึ่งมีบ่อน้ำขนาดใหญ่อันเป็นสิ่งจำเป็นในดินแดนแห้งแล้งนี้ ถัดจากส่วนที่พักอาศัยคือทุ่งนาที่บรรจุข้าวบาร์เลย์และข้าวสาลีได้ถึง 4 ถัง ธัญพืชพวกนี้เป็นมากกว่าอาหารสำหรับเลี้ยงดูสมาชิกครอบครัวและคนในโรงหัตถการไปตลอดทั้งปี ไม่เพียงแค่นั้น ในสมัยที่เศรษฐกิจยังปราศจากระบบเงินตรา ธัญพืชถือเป็นเครื่องรักษาความมั่งคั่งทำนองเดียวกับทองคำ และใช้สำหรับแลกเปลี่ยนได้เกือบทุกสิ่ง

ร่องรอยอีกประการที่แสดงให้เห็นถึงฐานะมั่งคั่งของธุดโมสคือทำเลที่ตั้งของเขตที่พักและโรงปฏิบัติการของเขา กลุ่มอาคารนี้ตั้งอยู่ห่างจากแม่น้ำไนล์อันเต็มไปด้วยท่าเทียบเรือ เบื้องหลังท่าเทียบเรือคือพื้นที่คลังสินค้าต่างๆ ที่ลำเลียงมาทางเรือ เช่น ข้าวสาลี ข้าวบาร์เลย์ เบียร์ และปศุสัตว์ ถัดจากคลังเก็บสินค้าเป็นย่านเมืองที่เต็มไปด้วยโรงงานหัตถกรรมต่างๆ แต่กลุ่มอาคารของธุดโมสไม่ได้อยู่ในละแวกนี้ เขาเลือกตั้งอาคารในย่านพักอาศัยที่เงียบสงบกว่าซึ่งอยู่ถัดเข้าไปเกือบชานเมือง ถัดไปจากโรงหัตถการของเขาพอสมควรมีหมู่บ้านคนงานตั้งอยู่ใกล้เคียงที่มีการทำงานหนักอย่างการตัดหิน เนื่องจากมีการพบประติมากรรมรูปราชินีเนเฟอร์ติตีอีกหลายชิ้นอยู่ในโรงหัตถการของธุดโมส ทำให้ชัดเจนว่าองค์ราชินีให้การอุปถัมภ์เขาเป็นพิเศษ ด้วยความมูมานะของนักชุดค้นอย่างเอส-เซนุสซี หนึ่งในเรื่องราวของช่วงเวลาที่แปลกประหลาดที่สุดในประวัติศาสตร์อียิปต์ค่อยๆ เผยขึ้นมา

เนเฟอร์ติตีและอเมนโฮเทปเติบโตขึ้นในนครธีบส์ (ปัจจุบันคือลักซอร์) ห่างไปทางใต้ราว 200 ไมล์จากเมืองอะมาร์นา นครธีบส์เป็นหนึ่งในบรรดาเมืองใหญ่ที่สุดในโลกยุคนั้นด้วยประชากรราว 80,000 คน มันคือศูนย์กลางทางใต้ของพื้นที่หลักที่ชาวอียิปต์ตั้งถิ่นฐาน พื้นที่ดังกล่าว

ทอดจากปากแม่น้ำไนล์ทางทิศเหนือราว 800 ไมล์ลงไปทางต้นแม่น้ำไนล์
จรดนครธีบส์ทางทิศใต้ ครั้งหนึ่งนครธีบส์เป็นเพียงสถานีการค้ากับชูดาน
ก่อนจะเปลี่ยนสถานะมาเป็นเมืองหลวงหลายชั่วอายุคนก่อนหน้ายุคของ
เนเฟอร์ติติ ที่นี้เต็มไปด้วยอารามใหญ่ที่มีเสาหินลึกลับและทางถนนที่
เรียงรายไปด้วยสฟิงซ์ อีกฟากฝั่งของแม่น้ำตรงข้ามตัวเมืองคือหุบผา
กษัตริย์ที่ฝังพระศพบรรดาฟาโรห์และศพขุนนางมาหลายร้อยปี การ
เติบโตในนครธีบส์สำหรับเนเฟอร์ติติและอเมนโฮเทปหมายถึงการเติบโต
ขึ้นท่ามกลางอนุสาวรีย์แห่งอดีตกาลในสถานะผู้มาทีหลังในประวัติศาสตร์

หากประวัติศาสตร์โบราณฝังรากอยู่ทั่วทุกมุมในนครธีบส์ ที่กษัตริย์
ทางตอนเหนือของอียิปต์ก็คงเข้มข้นกว่า เพราะที่นั่นคือสถานที่ที่บรรดา
กษัตริย์แห่งราชอาณาจักรก่อสร้างพีระมิดขนาดยักษ์ไว้ถึง 3 หลัง และ
หนึ่งในนั้นมีสฟิงซ์ขนาดมหึมาคอยอารักขามาพันกว่าปีแล้ว อันที่จริงแล้ว
องค์ประกอบเกี่ยวกับอียิปต์โบราณแทบทุกอย่างล้วนออกแบบมาให้ผู้พบ
เห็นสัมผัสได้ถึงความเกรียงไกรของอดีตกาล อียิปต์ทุ่มทรัพยากรมหาศาล
ไปกับการทำทวยกาลเวลา ยิ่งกว่าในวัฒนธรรมอื่นใด ไม่เพียงแค่ฟาโรห์
เท่านั้น แม้แต่บรรดาขุนนางและใครก็ตามที่พอจะมีกำลังทรัพย์ต่างก็
ปรารถนาจะบรรลุความเป็นอมตะ (ทว่าเรารู้ว่าความปรารถนาของสา-
มัญชนผู้ลงมือก่อสร้างอารามและห้องฝังศพเพียงน้อยนิด) ห้องฝังศพที่
ซ่อนอยู่ลึกภายในพีระมิดและสุสานที่สลักเข้าไปในภูเขาล้วนบรรจุข้าวของ
ทุกอย่างที่เชื่อว่าเป็นประโยชน์ในโลกหน้า ตั้งแต่อาหารจนถึงสตรีเปลือย
เปล่าเพื่อเป็นคูไว้ แน่แน่นอนว่าการฝังศพและการระลึกถึงผู้วายชนม์เป็นสิ่งที่
ที่มนุษย์ทุกสังคมล้วนกระทำกัน แต่สำหรับอียิปต์โบราณแล้ว ผู้วายชนม์
ไม่เพียงถูกฝังไว้และระลึกถึงเท่านั้น แต่ยังมีการเก็บรักษาสภาพร่างกาย
เอาไว้ด้วย

ฟาโรห์อเมนโฮเทปที่ 3 พระบิดาของอเมนโฮเทปที่ 4 คือตัวแทน
ธรรมเนียมการบูชาอดีตที่ว่านี้ พระองค์รับสืบจักรวรรดิอียิปต์อันเป็น

เอกภาพรวมทั้งรัฐบรรณาการทั้งหลายที่แผ่ไปจรดเมโสโปเตเมีย ฟาโรห์
อเมนโฮเทปที่ 3 ทรงริเริ่มโครงการก่อสร้างแสนใหญ่โตด้วยทรัพยากร
มหาศาลที่อยู่ภายใต้การบัญชา โครงการดังกล่าวมีศูนย์กลางอยู่ ณ กลุ่ม
อารามโบราณอันยิ่งใหญ่แห่งคาร์นัค พระองค์ทรงบูรณะอารามบางส่วน
ด้วยพันธะอย่างหนึ่งซึ่งอนุสาวรีย์แห่งอดีตกาลเรียกร่องจากปัจจุบัน เนื่อง
จากการบูรณะอารามเก่านั้นไม่เพียงพอสำหรับฟาโรห์อเมนโฮเทปที่ 3
พระองค์จึงสร้างวิหารอื่นๆ เพิ่มเติมมาในแบบที่อลังการกว่าเดิมมาก
พร้อมทั้งเสริมระเบียบโครงสร้างหิมาเข้าไปในวิหารลักซอร์อันเก่าแก่

ครั้นฟาโรห์อเมนโฮเทปที่ 3 สวรรคตในปี ค.ศ. 1351 ก่อนคริสต-
กาล พระโอรสของพระองค์นามอเมนโฮเทปที่ 4 ก็จัดการชำระพระศพ
เพื่อทำมัมมี่และประกอบพิธีฝังพระศพพระบิดาตามธรรมเนียมก่อนขึ้น
ครองบัลลังก์อย่างเป็นทางการ ไม่นานจากนั้นพระองค์ได้อภิเษกกับ
เนเฟอร์ติติและแต่งตั้งนางเป็นพระชายาเอก การสมรสนั้นเป็นเรื่องทาง
การเมืองสำหรับองค์ฟาโรห์แล้ว และในอดีตฟาโรห์หลายพระองค์ก็แต่งตั้ง
งานกับพี่สาวน้องสาวหรือเครือญาติของตนโดยให้ดำรงตำแหน่งเป็น
พระชายาเอก นอกเหนือจากนั้นแล้วก็แต่งงานอีกกับบรรดาเจ้าหญิงจาก
ต่างแดนเพื่อสร้างพันธมิตรทางการเมือง แม้เนเฟอร์ติติจะไม่ได้มีสาย-
เลือดกษัตริย์ นางอาจโตขึ้นในฐานะผู้ได้รับความคุ้มครองของราชวงศ์หรือ
เป็นลูกสาวของอาลักษณ์และเสนาบดีผู้ทรงอิทธิพลในราชสำนักอย่างอัยย์
(Ay) ราชสำนักอียิปต์ในสมัยนั้นคุ้นเคยกับสตรีที่มีบทบาทแข็งแรงแรง
อย่างเช่นพระมารดาของฟาโรห์อเมนโฮเทปที่ 3 ก็เคยเป็นผู้มีอำนาจ
เบื้องหลังและยังคงทรงอิทธิพลต่อราชสำนักหลังจากพระสวามีสวรรคต
เมื่อฟาโรห์อเมนโฮเทปที่ 4 ขึ้นครองราชย์และอภิเษกกับเนเฟอร์ติติ
เช่นนั้นเองการสืบสานวงศ์วานของราชวงศ์ก็ดำเนินต่อไป

แต่เนเฟอร์ติติกับอเมนโฮเทปที่ 4 กลับไม่ได้สนใจในการสานอดีต
เช่นฟาโรห์องค์ก่อนๆ ทั้งสองกลับต้องการแหวกชนบโดยเฉพาะในเรื่อง

สถาปัตยกรรมและสถาบันต่างๆ ทั้งสองเริ่มต้นด้วยการจงใจจะเลเยอนุ-
สาวรีย์ที่สำคัญมากแห่งหนึ่ง นั่นคือการละเลยที่จะบูรณะศาสนสถานแห่ง
คาร์นัคซึ่งอุทิศแด่เทพอามุน (Amun) เทพเจ้าองค์สำคัญของอียิปต์โบราณ
นักบวชผู้ดูแลรักษาวิหารแห่งนี้ทรงอิทธิพลมาก ดังนั้น การละเลยสถานที่
สถิตของเทพองค์นี้เท่ากับเป็นการโจมตีศูนย์กลางอำนาจ ไม่เพียงแค่นั้น
เนเฟอร์ติติและอเมนโฮเทปที่ 4 ยังกระทำการดูหมิ่นด้วยการยกสถานะ
เทพที่ไม่สำคัญนักชื่ออาเทน (Aten) ขึ้นมา ระเบียบอำนาจเก่าของนคร
ธีบส์ซึ่งเคยมีเทพอามุนและศาสนสถานขนาดยักษ์ของพระองค์เป็นศูนย์
กลางก็ถูกพลิกโฉมและแทนที่ด้วยการบูชาเทพเจ้าองค์ใหม่ในเวลาไม่กี่ปี

ในโลกที่เต็มไปด้วยเทพเจ้าหลายองค์ของชาวอียิปต์โบราณ หาก
เทพเจ้าจะเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงบ้างคงไม่ใช่เรื่องแปลก (เทพอามุน
เองก็ถูกสร้างขึ้นจากการผสมเทพยุคก่อนหน้าสององค์เข้าด้วยกัน) แต่
การเปลี่ยนแปลงนั้นควรจะค่อยเป็นค่อยไปอย่างระมัดระวัง ไม่ใช่ด้วยวิธี
การที่รุนแรงอย่างการถอดสถานะของเทพอามุนแล้วยกเทพอาเทนขึ้นสู่
ตำแหน่งสูงสุด ถึงอย่างนั้น เนเฟอร์ติติและอเมนโฮเทปที่ 4 กลับไม่ได้
พอใจกับการพลิกผันฉับพลันนี้ พวกเขาละเลยเทพเจ้าอื่นๆ ทั้งหมด และ
เริ่มมองว่าเทพสำคัญเพียงองค์เดียวของพวกเขาคือเทพอาเทน นั่นไม่ใช่
เรื่องน่าแปลกใจเลยที่ทุกคนที่ลงทุนไปกับระเบียบเก่าต่างไม่พอใจและ
ได้กลับ ซึ่งนั่นไม่ใช่แค่เหล่านักบวชที่อุทิศตนแด่เทพอามุน แต่ยังรวมไป
ถึงชนชั้นนำทางการปกครองส่วนใหญ่

ท่ามกลางการแย่งชิงอำนาจนี้เองที่เนเฟอร์ติติและอเมนโฮเทปที่ 4
ตัดสินใจอย่างสุดโต่งโดยทิ้งทุกอย่างไว้เบื้องหลัง ทั้งวิหาร บรรดาหลุมฝัง
ศพบรรพบุรุษ และนครใหญ่อันเต็มไปด้วยอนุสาวรีย์แห่งอดีตกาลที่หลาย
แห่งอุทิศแด่เทพอามุน พวกเขาเคลื่อนย้ายราชสำนักรวมถึงประติมากร
อย่างรุดโมสลงเรือแล้วล่องไปตามแม่น้ำขึ้นไป 200 ไมล์เพื่อเริ่มต้นใหม่
ตอนที่เนเฟอร์ติติและอเมนโฮเทปที่ 4 ไปถึงตรงนั้น แถบนั้นมี

เพียงทะเลทรายผืนกว้างที่ด้านหนึ่งทอดประชิดแม่น้ำไนล์ ส่วนอีก 3 ด้านทอดจรดหน้าผาใหญ่ ไม่มีการตั้งถิ่นฐานหรือมีผู้อาศัยใดๆ อยู่เลย นครแห่งใหม่จึงเป็นอะไรที่แตกต่างจากเดิมผ่านการวางแผนและสร้างขึ้นใหม่ทั้งหมด

นครใหม่แห่งนี้จะปลอดภัยพ้นจากอดีตกาลและสนใจเพียงแค่ว่าเทพเจ้าองค์ใหม่ที่ปรากฏในชื่อเมืองนี้ซึ่งก็คืออะเคตาเทน (Akhetaten) อันหมายถึงเส้นขอบฟ้าแห่งดวงตะวัน (อาเทนมีความหมายว่าดวงกลมหรือดวงตะวัน) (ในปัจจุบันเมืองนี้มีชื่ออะมาร์นาซึ่งมาจากชื่อชนเผ่าที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในแถบนี้ภายหลัง) นครแห่งนี้สร้างขึ้นรอบวิหารใหญ่และวิหารน้อยของเทพอาเทนโดยมีพระราชวังใหญ่ตั้งอยู่ระหว่างกลางองค์ประกอบอื่นๆ ถูกจัดวางไว้รอบแกนเชิงสัญลักษณ์นี้ นครอะเคตาเทนที่หมายถึงนครของเส้นขอบฟ้าแห่งดวงตะวันนี่ถือเป็นสิ่งแปลกใหม่ เนื่องจากการใช้เส้นแกนเรขาคณิตอันแม่นยำโดยมีวิหารและสถานที่ราชการต่างๆ ตั้งอยู่เป็นมุมฉากพร้อมกับย่านโรงงานและหมู่บ้านคนงานที่จัดแบ่งขอบเขตและวางแผนอย่างชัดเจน แม่นเฟอ์ติติกับพระสวามีจะละทิ้งเมืองหลวงเก่าไว้เบื้องหลัง แต่เห็นได้ชัดว่าทั้งสองกลับไม่ได้ทิ้งความหลงใหลในโครงการก่อสร้างขนาดใหญ่เลย แผนการสร้างเมืองขึ้นมาใหม่ทั้งเมืองนั้นเป็นโครงการระดับมหิมาไม่น้อยไปกว่าการสร้างพีระมิดใหญ่แห่งกิซา

ข้อแตกต่างสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เมืองนี้ต่างออกไปคือทุกอย่างจำเป็นจะต้องเกิดขึ้นอย่างฉับไว ทำให้เมืองถูกสร้างขึ้นอย่างรีบเร่งง่ายดายเพื่อให้ใช้งานได้ทันที ผลลัพธ์คือแทบทุกอย่างสร้างจากอิฐดิบยกเว้นเพียงเสาและวิหารขนาดใหญ่เท่านั้นที่ใช้หิน ไม่ได้หมายความว่าพระราชวังจะไม่สง่างาม กำแพงพระราชวังรวมถึงห้องบรรทมต่างก็ประดับประดาอย่างวิจิตร เนเฟอ์ติติเป็นราชินีที่ไม่ธรรมดา เพราะนอกจากจะปราศจากสายเลือดกษัตริย์แล้ว นางและสวามียังบรรทมในห้องเดียวกันด้วย บางทีนี่อาจเป็นส่วนหนึ่งของการปฏิวัติที่พวกเขาเริ่มเพื่อสร้างแรงบันดาลใจ

ทั้งอาณาจักร พระราชวังของพวกเขาตั้งประดิษฐานกับแม่น้ำเพื่อให้เนเฟอร์-
ติติกับพระสวามีดื่มด่ำกับลมเย็นใดๆ ที่พอจะหาได้ในเขตแห้งแล้งของ
อียิปต์บ้าง (เช่นเดียวกับราชินีอียิปต์หลายองค์ เนเฟอร์ติติโกนผมบน
ศีรษะเพื่อช่วยให้เย็นขึ้นท่ามกลางความร้อนของทะเลทรายและเปิดโอกาส
ให้นางสวมผมปลอมหลายแบบตามแต่วาระ) เพื่อการปฏิบัติที่สมบูรณ์
ฟาโรห์เมนโฮเทปที่ 4 สละพระนามของบรรพบุรุษแล้วขนานนามพระ-
องค์ใหม่ว่าอะเคนาเทน (Akhenaten) ส่วนพระนางเนเฟอร์ติติยังคงใช้
พระนามเดิมโดยเพิ่มคำที่หมายถึงดวงตะวันหรือดวงกลม (อาเทน) ให้
เป็นส่วนหนึ่งของชื่อที่ 2 กลายเป็น เนเฟอร์เนเฟรูอาเทน (Neferne-
feruaten) หรือนางฟ้าผู้เป็นความงามแห่งอาเทน ทั้งสองประกาศว่าจะ
ไม่ทิ้งเมืองใหม่ซึ่งมีวิหารที่สร้างอุทิศแด่เทพเจ้าองค์ใหม่ของพวกเขาไป
ไหนอีกแล้ว

ในฐานะส่วนหนึ่งของการแหวกชนบอดีตกาล เนเฟอร์ติติและอะเค-
นาเทนยังเรียกร้องให้มีการสร้างภาพแทนของทั้งสองในรูปแบบใหม่ นี่คื
สาเหตุที่ทำให้เมืองใหม่แห่งนี้ดึงดูดประติมากรอย่างรุดโมสผู้กระตือรือร้น
ในการรับงานรูปแบบใหม่ๆ แม้การสร้างภาพตัวแทนในอียิปต์โบราณจะ
ไม่ได้หยุดนิ่งตายตัว แต่ก็ค้นว่ามีรูปแบบที่สืบเนื่องอย่างน่าทึ่งมาตลอดหลาย
ร้อยปี ทั้งพีระมิด สฟิงซ์ เสาโอเบลิสก์ และการประดับประดาโลงกับห้อง
ฝังศพต่างก็เป็นส่วนหนึ่งของแบบแผนที่สืบทอดกันมา ประติมากรรม
สามมิติของฟาโรห์จะอยู่ในท่าตรงกำลังก้าวเท้าไปข้างหน้า ส่วนภาพสลัก
นูนต่ำสองมิติฟาโรห์จะอยู่ในท่าหันข้างเพื่อแสดงเค้าโครงใบหน้าเฉพาะ
ของแต่ละพระองค์ โดยที่ประติมากรและจิตรกรไม่ได้รับการส่งเสริมให้
สร้างสรรค์แหวกชนบ ความแปลกใหม่ไม่ถูกให้คุณค่าแต่กลับถือว่าเป็น
ความล้มเหลว

ทั้งหมดนี้เปลี่ยนไปในเมืองใหม่ที่ซึ่งรุดโมสกับเพื่อนร่วมงานต่างได้
ทำงานแหวกชนบเก่าและหาทางสื่อสารกับผู้ชมผลงานให้รับรู้ ว่า เนเฟอร์-

ตีติและอะเคนาเทนเป็นผู้ปกครองที่แตกต่างจากบรรพบุรุษของพวกเขา ด้วยเหตุนี้พวกเขาจึงต้องการงานศิลปะที่มีรูปแบบต่างออกไปจากขนบเดิม ศิลปะแบบใหม่นี้อาจดูเกินจริงและแปลกประหลาดไปในบางครั้งสำหรับผู้ชมยุคปัจจุบัน

ในมุมมองจากด้านข้าง เนเฟอร์ตีติและพระสวามีมักถูกถ่ายทอดให้มีขากรรไกรและปากยื่นยาวจนใบหน้าของพวกเขาดูคล้ายจมูกสุนัข ศีรษะยื่นไปด้านหน้าบนลำคอที่ยาวผิดธรรมชาติ สิ่งที่น่าประหลาดที่สุดคือส่วนท้ายของศีรษะที่ยาวผิดปกติ แม้แต่รูปสลักของเนเฟอร์ตีติที่รูปตุ้มโมสสร้างและเอส-เซนุสซีซุดพบก็แสดงลักษณะเหล่านี้ อย่างเช่นมงกุฎที่ยื่นยาว ศีรษะส่วนที่ซ่อนอยู่ใต้มงกุฎนี้เป็นแบบใดใครเล่าจะรู้ และลำคอยาวยื่นไปด้านหน้า นอกจากนี้ยังมีความแปลกใหม่อีกอย่างหนึ่งคือภาพแทนของฟาโรห์อะเคนาเทนที่มีลักษณะก้ำกึ่งทางเพศ เขามักจะถูกวาดให้มีหน้าอกอวบพร้อมสะโพกผาย จนนักโบราณคดีในสมัยคริสต์ศตวรรษ

รูปสลักหินปูนของฟาโรห์อะเคนาเทนที่แสดงศีรษะยาวและใบหน้านูนตามที่พบทั่วไปในสมัยนครอะเคนาเทน (พิพิธภัณฑ์ศิลปะเมโทรโพลิทัน นครนิวยอร์ก)

ที่ 19 บางคนเข้าใจผิดว่าพระองค์เป็นสตรีด้วยซ้ำ

จิตรกรรมและประติมากรรมของอียิปต์นั้นไม่สะท้อนลักษณะตามธรรมชาติ จึงไม่มีเหตุผลใดให้เราเชื่อว่าเนเฟอร์ติติกับอะเคนาเทนมีลักษณะเช่นนั้น ทำนองเดียวกันกับที่ไม่มีเหตุผลให้เราเชื่อว่าชาวอียิปต์เดินตัวเอียงไปด้านข้าง ภาพวาดและรูปสลักในอียิปต์โบราณมีสถานะใกล้เคียงกับงานเขียน กล่าวคือเป็นระบบสื่อสารผ่านภาพที่มีความเป็นนามธรรมสูง แม้แต่ตัวอักษรภาพเฮียโรกลิฟิก (Hieroglyphics) ก็เป็นภาพสัญลักษณ์มาตรฐานที่ใช้แทนความคิดและการผสมเสียง ดังนั้น ชาวอียิปต์โบราณจึงคุ้นกับการอ่านภาพเขียน ภาพสลักนูน และรูปปั้นในเชิงสัญลักษณ์ อย่างสับสนกับใบหน้าที่ยืนยาวของเนเฟอร์ติติและอะเคนาเทน อาจทำให้เข้ากับรูปทรงของมงกุฎประหนึ่งว่ามนุษย์เหล่านี้ถูกลิขิตมาให้ได้สวมใส่มัน หรือทั้งสองอาจถูกวาดให้มีศีรษะรูปร่างคล้ายมงกุฎเนื่องจากสถานะทางราชวงศ์ที่กลายเป็นคุณลักษณะธรรมชาติอีกประการของพวกเขาก็ทำให้พวกเขามีลักษณะแตกต่างจากผู้อื่น (ลักษณะที่ไม่เป็นธรรมชาติพอกันคือสีผิว ศิลปินอียิปต์ใช้เฉดสีที่หลากหลายตั้งแต่น้ำตาลอ่อนไปจนถึงเกือบดำ แต่เฉดสีผิวในภาพเหล่านั้นเกี่ยวข้องกับเชื้อชาติของแต่ละคนน้อยมาก สาเหตุหนึ่งเป็นเพราะชาวอียิปต์โบราณไม่ได้ผูกโยงความเป็นชนชาติเข้ากับความคิดเรื่องเชื้อชาติเชิงชีววิทยา ผู้คนนับเป็นชาวอียิปต์หากพวกเขาพูดภาษาอียิปต์และใช้ชีวิตอย่างชาวอียิปต์)

รูปลักษณ์แทนตัวใหม่เหล่านี้สำคัญอย่างมากเพราะมันเชื่อมโยงกับเทพองค์ใหม่อย่างอาเทน เทพเจ้าองค์อื่นตามปกติแล้วมักจะถูกมองว่าเป็นตัวกลางระหว่างมนุษย์และเทพเจ้าสูงสุด แต่เนเฟอร์ติติกับอะเคนาเทนซึ่งตั้งหลักมั่นในนครใหม่กลับทำลายระบบความเชื่อนี้ และนำเสนอตนเองในฐานะสื่อกลางเพียงหนึ่งเดียวระหว่างเทพเจ้าของพวกเขากับผู้คนที่ทั้งปวง ในภาพจำนวนมากแสดงให้เห็นทั้งสองอาบรัศมีแสงของเทพอาเทน และเป็นเพียงคนกลุ่มเดียวที่ได้รับอำนาจที่ประทานชีวิตจากเทพเจ้าองค์นี้

บุตรของพวกเขาเองก็ปรากฏอยู่ในหลายภาพกลายเป็นภาพครอบครัวซึ่งถือว่าไม่ธรรมดาในศิลปะอียิปต์ ภาพทั้งหลายเหล่านี้พบได้ตามบ้านของขุนนางจึงมีความเป็นไปได้ว่ามักถูกใช้เป็นวัตถุบูชาทางศาสนาไม่ว่าจะเป็นเพื่อการสวดภาวนาและเพื่อประกอบพิธีกรรมต่างๆ

ศิระของเนเฟอร์ติติที่สร้างโดยรูดโมสอาจทำหน้าที่ทำนองเดียวกันกับภาพอื่นๆ แต่มีความเป็นไปได้มากกว่าที่รูปสลักชิ้นนี้จะเป็นแบบจำลองที่เขาหยิบมาแสดงให้เห็นบรรดาผู้ช่วยและลูกศิษย์เห็นว่าพวกเขาควรสลักรูปพระองค์แบบไหน นั่นอาจอธิบายได้ว่าดวงตาที่หายไปคือจุดที่รูดโมสใช้สาธิตทักษะของเขา เอส-เซนุสซีค้นพบแบบจำลองรูปสลักและผลงานที่อยู่ระหว่างการสร้างอีกหลายชิ้นในบริเวณที่พักและโรงปฏิบัติการของรูดโมส ประติมากรรมทั้งที่เป็นแบบจำลองและยังไม่เสร็จนั้นแสดงให้เห็น

หินปูนแกะสลักเป็นภาพปูนต้ำของฟาโรห์อะเคนาเทน พระนางเนเฟอร์ติติ กับพระธิดา 3 พระองค์ที่กำลังอาบรัศมีของสุริยเทพอาเทน (ห้องจัดแสดงศิลปะอียิปต์ในพิพิธภัณฑ์นอยย์เอส กรุงเบอร์ลิน ภาพโดย แกร์รี ท็อดด์ [Garry Todd] จาก WorldHistory Pics.com)

เราเห็นขั้นตอนการสร้างประติมากรรมจากหิน โดยชั้นแรกภูตโมสจะขึ้นรูปใบหน้าด้วยขี้ผึ้งหรือดินเหนียว จากนั้นจึงทำรูปหล่อยิปซัมซึ่งอาจนำไปแสดงต่อหน้าพระนางเนเฟอร์ติติ ก่อนจะเริ่มลงมือแกะสลักงานหิน

การใช้รูปสลักของเนเฟอร์ติติเป็นต้นแบบยังอธิบายความสมมาตรอย่างน่าทึ่งซึ่งทำให้ผู้ที่ได้พบเห็นต่างประทับใจและมองว่านี่คือเครื่องหมายของความงามขั้นสูงสุด แต่ความสมมาตรนี้กลับแตกต่างอย่างมากจากผลงานรูปเหมือนของเนเฟอร์ติติที่ภูตโมสและประติมากรคนอื่นๆ ทำขึ้น ประติมากรอาศัยระบบวัดสัดส่วนด้วยความกว้างของนิ้วมือ และรูปสลักของเนเฟอร์ติติชิ้นนี้ก็ตรงตามสัดส่วนนั้นอย่างสมบูรณ์ สิ่งนี้บ่งชี้ว่ารูปสลักชิ้นนี้เป็นงานต้นแบบเชิงนามธรรมที่สร้างขึ้นสำหรับใช้สาธิต โดยถอดรายละเอียดและสิ่งที่สื่อความหมายเชิงสัญลักษณ์ทั้งปวงออกไปต่างจากรูปเหมือนอื่นๆ ขององค์ราชินี รูปแทนแบบใหม่ของเนเฟอร์ติติและอะเคนาเทนยังช่วยสถาปนาอาเทนในฐานะเทพเจ้าองค์ใหม่ในรูปแบบใหม่ นั่นหมายความว่าอาเทนก็จำเป็นต้องมีรูปลักษณะที่ถูกนำเสนอใหม่เช่นกัน เดิมทีแล้วอาเทนเป็นเทพที่มีศีรษะเป็นเหยี่ยว ก่อนจะค่อยๆ เปลี่ยนมามีรูปลักษณะเป็นดวงกลมดั่งดวงตะวัน ศิลปินยังผลักดันแนวคิดนี้ต่อไปจนกระทั่งอาเทนกลายเป็นตัวแทนแห่งแสงสว่างเสียเอง

เมื่อกระบวนการการเปลี่ยนความหมายของอาเทนกลายเป็นนามธรรมขั้นสูงจนสื่อสารผ่านการมองเห็นไม่ได้อีกต่อไป การพรรณนาถึงเทพเจ้าองค์ใหม่ในรูปแบบสูงสุดจึงไม่ปรากฏในรูปประติมากรรมแต่เป็นงานเขียนที่เรียกว่า “บทสวดสรรเสริญอันยิ่งใหญ่แด่องค์อาเทน” (The Great Hymn to the Aten) แทน บทสวดนี้จารึกอยู่ในห้องฝังพระศพของฟาโรห์อะเคนาเทน ซึ่งโดยปกติจะเป็นที่สำหรับจารึกข้อความจากคัมภีร์ผู้วายชนม์ เพื่อช่วยนำทางวิญญาณผู้ตายไปสู่ยมโลก (สุสานส่วนตัวบางแห่งในนครอะเคนาเทนยังคงมีข้อความจากบทที่ 151 ของคัมภีร์ผู้วายชนม์อยู่) บทสวดนี้เริ่มด้วยการสรรเสริญอาเทนเช่นเดียวกับสุริยเทพองค์

อื่นๆ ที่มีมาก่อนหน้า เช่น การพรรณนาถึงการเอาชนะความมืดมิด ความ
งดงามของรุ่งอรุณ และความเศร้าโศกยามดวงอาทิตย์ลับ แต่ไม่ช้า “บท
สวด” ก็ไปไกลขึ้นมากกว่านั้นด้วยการยกย่องอาเทนให้เป็นพระผู้เป็นเจ้าของ
ผู้หล่อเลี้ยงสรรพชีวิตทั้งปวงบนโลก ตั้งแต่พืชและสัตว์ไปจนถึงมนุษย์

“ผู้ทำให้เมล็ดพันธุ์เติบโตในสตรี
ผู้สร้างมนุษย์จากอสุจิ
ผู้เลี้ยงดูบุตรในครรภ์มารดา
ผู้ปลอบประโลมเขาจนน้ำตาหยุดไหล
ผู้ประคองประหม่อมในครรภ์
ผู้ประทานลมหายใจ
เพื่อหล่อเลี้ยงทุกสิ่งที่พระองค์ทรงเสกสรรค์”

นี่คือเทพเจ้าผู้กำจุนการเจริญเติบโตทั้งปวง เป็นหลักการที่ทำให้ทุก
ลมหายใจเป็นไปได้ อาเทนคือตัวแทนของชีวิต

บทสรรเสริญนี้ไม่ได้หยุดเพียงแค่นั้น มันยังผลักดันเนื้อหานาม-
ธรรมและความเป็นเอกภาพให้เข้มข้นกว่าเดิม พระเจ้าองค์นี้ไม่เพียงกำจุน
สรรพชีวิต พระองค์ยังเป็นผู้สร้างโลกทั้งใบขึ้นด้วย “พระองค์สรรค์สร้าง
โลกขึ้นตามที่ทรงปรารถนา พระองค์เพียงผู้เดียวผู้สร้างผู้คน ผู้สัตว์ และ

ปศุสัตว์ทั้งหมด” อาเทนคือเทพเจ้าผู้รังสรรค์ทุกสรรพสิ่งด้วยพระองค์
เพียงผู้เดียวโดยปราศจากความช่วยเหลือจากเทพเจ้าองค์อื่น สำหรับ
สังคมอย่างอียิปต์โบราณที่คุ้นชินกับการดำรงอยู่และความสัมพันธ์อัน
ซับซ้อนของเทพเจ้าหลายองค์ แนวคิดดังกล่าวคงจะน่าตกใจและยากแก่
การเข้าใจสำหรับพวกเขา แต่สำหรับพวกเราที่คุ้นชินกับการนับถือพระเจ้า

พระองค์เดียวแล้วนั้นพวกเราคงมองไม่ออกว่าแนวคิดนี้มันสุดโต่งเพียงใด

“บทสวดสรรเสริญอันยิ่งใหญ่แด่องค์อาเทน” มักถูกยกให้เป็นผลงานประพันธ์ของอะเคนาเทน ซึ่งก็นับว่าสมเหตุสมผลจากการที่พระองค์มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับเทพเจ้าองค์นี้ แต่เป็นไปได้เช่นกันกันว่าบทสวดนี้อาจประพันธ์ขึ้นโดยเนเฟอร์ติติซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับอาลักษณ์คนสำคัญที่สุดคนหนึ่งของอียิปต์โบราณ ชายาของราชวงศ์ในอดีตก็น่าจะมีบทบาทนักหรือมักอยู่เบื้องหลังพิธีบูชา ทว่าเนเฟอร์ติติกลับมีบทบาทในลัทธิบูชาอาเทนเท่าเทียมกับพระสวามี ที่น่าสนใจคือ ในช่วงต้นของ “บทสวดสรรเสริญอันยิ่งใหญ่แด่องค์อาเทน” นั้นเน้นไปที่เรือนร่างของสตรีโดยเฉพาะกระบวนการตั้งครรภ์และหล่อเลี้ยงทารกในครรภ์ รวมไปถึงบรรยายกระบวนการคลอดเสียด้วยว่า “เมื่อเขาออกจากครรภ์มาหายใจ/ ในวันที่เขาเกิด/ ท่านทรงเปิดปากของเขาให้กว้าง/ ท่านทรงสนองความต้องการของเขา” แม้อาเทนจะเป็นเทพเจ้าที่มีสถานะสูงส่งเหนือสรรพสิ่งแต่ในบทสวดนี้ก็กลับแสดงให้เห็นถึงพระองค์ขณะกำลังมอบชีวิตพร้อมรายละเอียดอย่างเป็นรูปธรรมตามประสบการณ์มนุษย์ มากไปกว่านั้น “บทสวดสรรเสริญอันยิ่งใหญ่แด่องค์อาเทน” ยังจบลงด้วยการสดุดีเนเฟอร์ติติว่าเป็นราชินีผู้ยิ่งใหญ่ สตรีแห่งสองแผ่นดิน เนเฟอร์เนฟรูอาเทน เนเฟอร์ติติ สถิตชั้นจินิรันดร์

การปฏิวัติทางศิลปะที่เกิดขึ้นในนครอะเคตาเทนเป็นการย้ำเตือนถึงความสัมพันธ์อันแนบชิดระหว่างศิลปะกับศาสนาในฐานะรูปแบบของการสร้างความหมายที่เกี่ยวข้องกัน เรามักจะเผลอนำกรอบความคิดและการจัดหมวดหมู่ในยุคปัจจุบันไปใช้กับสังคมซึ่งแทบจะมั่นใจได้เลยว่าไม่มีกรอบความคิดเหล่านั้น การแบ่งศิลปะกับศาสนาออกจากกัน หรือสื่อเป็นนัยว่าศิลปะแยกออกจากศาสนาและศาสนาแยกออกจากศิลปะได้เป็นหนึ่งในตัวอย่างของกรอบความคิดในปัจจุบันที่พวกเรานำมาใช้มองอดีต การปฏิวัติที่นครอะเคตาเทนแสดงให้เห็นว่าในอดีตอันไกลโพ้นและในสังคม